

Socijalna misel

**O potrebi nove socialnoetične orientacije (Karel
 Ozvald) — Komunistična internacionala o veri
 (Janko Kralj) — Jezuitske redukcije v Paragvaju
 1641-1768 (Ivan Bukovnik) — Etični momenti v
 svetovni politiki anglosaških držav (Fr. Terseglav)
 — Pomen novih volitev v Angliji (Cosmopolita) —**

L. II. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 11.

7923

**„Socialna misel“ izhaja 15. vsakega meseca na najmanj
24 stranh.**

**Kulturni del urejuje Fr. Terseglav (Ljubljana), socialni
in gospodarski dr. A. Gosar (Ljubljana), politični
dr. E. Besednjak (Gorica).**

**Upravništvo: Jugoslovanska tiskarna, kolportajni od-
delek, Poljanski nasip št. 2, Ljubljana. — Za Italijo
je upravništvo v Gorici, Via Carducci št. 4.**

**Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo
50 Din.**

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

U našem založništvu so računokar izšla naslednja dela:

Baumbach-Funtek, **Zlatorog**. Planinska pravljica. Druga predelana izdaja. Vez. Din 22.—
Hodenbach Gg.-Gradnik, **Mrtvo mesto**. Roman. Broš. Din 18.—, vez. Din 24.—
Korun dr. V., **Spake**. Satire, humoresko in drugo. Drugi natis. Vez. Din 40.—
Doyle A. Conan, **Zgodbe Napoleonovega huzarja**. Prevel V. Mihajlovič. Detektivske povesti. Vez. Din 65.—
Meško Fr. Ks., **Ob tihih večerih**. 11 povesti in črtic. Vez. Din 40.—
Feigl D., **Pol Utra vipavca**. Ta knjiga obsega 19 daljših in krajših črtic, ki jih vse skupaj preveva dober, pristen humor. Vez. Din 30.—

Do srede meseca aprila slede še nastopna dela:

Dostojevskij F. M., **Zločin in kazen**. Roman v šestih delih z epilogom. Preložil Vlad. Levstik. Dva dela.
Bonsols, **Prigode žebelce Maje**. Poslovenil Vlad. Levstik. Navadna izdaja brez ilustracij. — Izdaja z ilustracijami.
Leblanc Maurice, **Arsene Lupin**. Gentleman — vlomilec. Poslovenil Vlad. Levstik. — Iz vsebine: Aretacija Arsena Lupina. — Arsen Lupin v zaporu. — Arsen Lupin pobegne. — skrivnostni potnik. — Kraljičino ogrlje. — Sherlock Holmes pride prepozno. Itd.
Marguerite Bernal Provins-A. Gradnik, **Knjiga za tebe**. Zbirka ljubavnih pesmi v prostem ritmu.

Levstik Vlad., **Gadje gnezdo**. Povest iz dni trpljenja in nad. Drugi natis.
Marryat Kapitan, **Morski razbojnik**. Roman. Poslovenil Vlad. Levstik.
Kunaver Pavel, **Po gorah in dolinah**. I. del s 40 slikami, II. del s 36 slikami.
Rozman Ivan, **Nova erotika**. Disonance in akordi.
Tolstoj-Levstik, **Hadži Murat**. Novele.
Kraigher dr. Alojzij, **Školjka**. Drama v treh dejanjih. Drugi natis.
— **Matilda Pernus**.
— **Mlada ljubezen**.
Rostand E., **Cyrano de Bergerac**. Veseloigra. Poslovenil O. Zupančič.
Scot Walter, **Ivanhoe**. Za mladino in odrasle. Poslovenil Vlad. Levstik.
Suchy Iv., **Starotrdijske basni, bajke in pravljice**. Z mnogimi slikami.
Brezovnik Ant., **Saljivi Slovence**. Zbirka najboljših kratkočasnic iz vseh stanov. Nova, predelana izdaja.
Herrman Ign., **Kako se je Kullhova Naninka možila**. Poslovenil dr. Bradáč. V dveh delih.
Baudelaire, **Poezije v prozi**. Poslovenil Karlin.

Dante.

Izdal in uredil dr. Alojzij Res. Oprema razkošna, okrog 300 strani velike četrtinke in 11 umetniških prilog. — Knjigo, na katero smemo biti Slovenci ponosni, je okrasil Tone Kralj.

Naročila sprejemajo vse knjigarno kakor tudi založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16

K. Ozvald:

O potrebi nove socialnoetične orientacije.*

I. Cankar je svoje dni objavil mično zgodbo iz doline šentflorjanske z naslovom »V mesečini«. V tej zgodbi igra tudi Zlodej svojo vlogo. In ta Zlodej modruje na nekem mestu takole: »Žalostno in dolgočasno je dandanes življenje Zlodeja. Kaj početi? V lenobi in brezplodnem pre-mišljevanju teko dolgi dnevi. Kar je bilo treba opraviti, je opravljeno; noben služabnik satanov bi ne pohujšal ljudi tako korenito, kakor so se sami pohujšali... Vlekel sem nekoč v potu obraza koleselj pohujšanja; zdaj mi še zadaj ni treba porivati in komaj ga dohajam s to šepavo nogo.«

Zlodej nam torej očita, da smo se sami pohujšali: sami da nosimo odgovornost na svoji duši, če je doba, v kateri živimo, do mozga pre-kvašena z duhom grobega uživanja, z nečloveško sebičnostjo pa z ogabnim medsebojnim sovraštvom in golim farizejstvom, ko se v prah teptajo svetinje človeškega bitja in žitja ali pa se vse presoja edinole sub specie — partis in je, o žalost vseh žalosti, umrl čut odgovornosti za bodočnost. A mi se danes radi izgovarjamo in zagovarjamo z — vojno, češ, res je tisto, kar je božjega v človeku, danes v enem manj, v drugem bolj zasuto z vsakojakim gramozom in naplavom, toda vse to da so le neljube posledice vojnih let.

Toda tudi vse to izgovarjanje z vojno, ki ga je danes toliko slišati in ki izigrava svetovno vojno za neke vrste univerzalnega krivdonosca, tako da bi ta vojna imela biti nekak lagodni vsegakriv: bi jaz smatral za enega izmed onih farizejstev, katerim bi trebalo nagec razkriti v interesu zdravega javnega življenja. Šolski zgled za stvarno veljavnost takega utemeljevanja z vojno je pač tisto jedva ali pa nemara niti ne šoli odrastlo dekletce, ki se je l. 1915 opozorjeno na svoje docela ne-primerno obnašanje na ulici, jezičljivo obregnilo: »Es ist doch Kriegszeit!«

Ni vsega zakrivila vojna, kar bi se ji danes hotelo naprtiti. Ta trditev velja tudi o tisti etični anarhiji, ki jo danes širom sveta srečavamo kot neke vrste vseobčo moralno manjvrednost (moral insanity), to je kot abnormalno pomanjkanje prave razsodnosti pri razporejanju različnih vrednot, vsled česar se proglašja za belo, kar je v istini črno, in naopak, se izklicuje denar za vrednoto vseh vrednot in kupljive dobrine za vrhunec človeške sreče ter uči volčja vera, da je vsakdo samemu sebi najbližji. Marsikteri neljub pojav iz sodobnega življenja, ki se na-pačno stavi na rovaš vojne in njene mentalnosti, steza v istini korenine svojega bistva daleč, morda za cela stoletja nazaj v preteklost. Uvažje-

* Uvodno predavanje na ljudski visoki šoli v Ljubljani, 4. novembra 1923.

vati namreč moramo, da to, kar se imenuje svetovna vojna, ni bil nemara kak izoliran svetovni veledogodek, ampak docela naraven, čeprav grozovit konec dolgega zgodovinskega razvoja.

Zato pa se mora, kdor bi hotel resnično razumeti socialne pa etične spake v duševnem profilu naše dobe, ozreti daleč nazaj v tisto preteklost, ki bodisi deloma bodisi vsestransko tvori miselni temelj današnji kulturi. To ni nič drugače, kakor če sodnik začne zasliševanje obtoženca s povpraševanjem po njegovi zgodnji mladosti, hoteč na ta način dobiti čim več trdnih tal za presojo njegove sedanjosti.

Duhovna mati moderne kulture je cerkvena kultura in sicer iz tistih stoletij srednjega veka, ko je cerkev imela v svojih rokah neposredno vodstvo vsega življenja: verskega in sploh kulturnega, socialnega in državnopolitičnega. A jedro takratnemu naziranju o smislu sveta in življenja je bilo trdno prepričanje, da je človekov bitek na zemlji samo priprava na drugo, pravo življenje onstran groba (supranaturalizem) in pa da je človeški razum za odgovor na te vrste vprašanja, na svetovne in življenjske uganke prešibak ter da treba za res imeti, kar v tem pogledu uči nadnaravno razodetje in kar je tedanji človek tudi odkritosrčno storil (supraracionalizem).

Z ozirom na spoznavno moč, ki se je pripisovala človeškemu razumu, je zanimivo, kar piše cerkveni očak Laktancij (okoli leta 300), ki kratkomalo obsoja vso tostransko, svetno modrost, češ: »Vpraševati po vzrokih naravnih pojavov, ali hoteti vedeti, je li solnce tako veliko, kakor se nam zdi, ali pa je mogoče mnogo večje, ko cela zemlja; je li mesec okrogel ali izbokel; so li zvezde na nebu pritrjene ali pa se gibljejo svobodno v zraku; kako veliko je nebo in iz kake snovi je, je li mirno ali pa se giblje z neverjetno naglico; kako velika je zemlja in kaj jo drži v ravnotežju; preiskati vse to, pravim, in hoteti z domnevami pojasniti, je ravno tako, kakor bi začeli govoriti o značaju kakega daljnega mesta, ki ga nismo nikdar videli in od katerega vemo samo imē. Ali bi nas ljudje ne imeli za norce, če bi si hoteli lastiti vednost o stvari, o kateri ne moremo ničesar vedeti? Tem bolj pa so zmešani in blazni oni, ki menijo, da poznajo naravo, o kateri vendar ljudje ne morejo ničesar vedeti!«¹

In še danes se svetovno pa življenjsko naziranje za veliko število ljudi bodisi neposredno ali pa vsaj bolj ali manj posredno opira na — cerkveno-verski temelj.

Toda že na prevalu 14. stoletja slišimo vse drugačne besede. Florentinec Leon Baptista Alberti začenja (v svoji knjigi »Del governo della famiglia«) oznanjati nov nauk: da je človek ustvarjen za delo, za koristno delo! In ta, nova usmerjenost do sveta in življenja, to se pravi do tostranskega življenja, se je izpremenila v skušnjavca, ki je človeka počasi zapeljal v hud greh zoper njegovo lastno mater — zemljo,

¹ Gl. Drtina-Glonar, Miselni razvoj evropskega človeštva, 1908—9, str. 161.

v greh, za katerega danes človeštvo po svoji večini dela hudo pokoro. Kaj da hočem reči, bo, upam, da najbolj pojasnil tale stvarni zgled:

Vem za impozantno kostanjevo drevo, ki stoji ob robu gozda tik hiše. Več sto let je star ta orjak in tolik je njegov obseg, da bi ga dvoje mož ne objelo z razprostrtimi rokami. Gospodar ga ne da posekati, češ, škoda bi bilo njegove častitljivosti. Pa pridrži v avtomobilu mogočen trgovski človek iz mesta v obisk. Pogled mu običi na zelenem velikanu, pa ogovori gospodarja: »Ali ni grehota, da ta ogromna pošast zastonj stoji ob robu gozda ter vinogradu zraven sebe krade solnce, ko bi vendar, posekana in kot les prodana, že davno svojemu gospodarju vrgla lepe novce!« — V istem drevesu torej ta vidi častitljiv znak, ki si ga je lepa priroda božja pripela na svoje prsi, a drugi vidi v njem le toliko in toliko kubičnih metrov lesa, oziroma toliko in toliko kalorij, ki jih je čim prej treba izpremeniti v obrestonosni denar, ki da je — sveta vladar. Eden izmed njiju tukaj gozdno prirodu modri kvalitativno: ta priroda stopa predenj vsa živa in kot nositeljica takih lastnosti, nad katerimi se človeku lahko duša naslaja; a drugi si je nataknil kvantitativna očala: on le hladno računa, koliko ti je ta priroda v stanu vreči, ako jo z delom svojih rok p r e m a g a š in spraviš v — suh novec.

Ta računar in vsi, ki so mu par, in teh je danes skoraj toliko, kolikor ljudi pod solncem, ako ne štejemo otrok; ali drugače rečeno, računarski tip današnjega človeka je spočet iz duha, kakor ga je oznanjal že zgoraj omenjeni Alberti.

Početkom novega veka se namreč prične razvijati novodobno znanstvo, zlasti prirodoslovje ter oglašati geslo, da je z n a n s t v o — m o č, to se pravi sila, s katero se da obvladati (mrtva) priroda. In čimbolj se znanstvo razvija, tembolj se sedaj človeku umika kvalitativna stran sveta (»lepi« svet) ter stopa v ospredje kvantitativna stran (»koristni« svet): bolj in bolj začne prodirati naziranje, da priroda ni zato ustvarjena, da jo spoštljivo, s svetim strahom gledaš in se je z ljubeznijo raduješ, kakor je to bilo v starih časih, temveč da s svojim razumom proučuješ njene zakonitosti, da izračunavaš sile njenega odpora ter jo z delom svojih, oziroma tujih rok — sebi v prid obvladaš.

Iz te težnje po kvantificiranju sveta, to je iz težnje, vsepovsod v prirodi okrog nas, nad nami in pod nami videti le večji ali manjši kvantum gradiva, ki se da s pomočjo človeškega dela izpremeniti v ta ali oni koristni (= dobičkanosni) artikel, pa se je moral roditi — k a p i t a l i z e m. To je tisti gospodarski sistem, ki tvori hreščečo signaturo današnjega življenja; ki je v svojem jedru prekomeren gon k delu in pridobivanju; ki se ne zadovoljuje z zaslužkom, kateri bi podjetniku zadostoval za stanu primerno prehranitev: ampak kateri mu daje možnost, g o s p o d o v a t i; to je oblikovati, urejati, obvladati trg, ter na ta način — obvladati človeka, oziroma človeške skupine. Gospodarski sistem je to, ki mu je gibalna sila dobiček (profit), čim večji dobiček in drugo nič.

A silna tragika je v tem, da je zli duh kapitalizma slednjič tudi svojim brezštevilnim žrtvam (delavcu in konsumentu) s strupenimi kremplji lastne gospodovalnosti zastrupil kri ter sčasoma ustvaril tisti danes vseobči »ekonomski« tip človeka, ki ima menda skoro v slehernem posamezniku svojega spoznovavca in kateri vse, kar stopa pred njega, presoja pod vidikom koristi ter se tudi v vsem svojem dejanju in nehanju da voditi samo od koristi. Drugačnim usmerjenostim duha (znanstveni, umetniški, socialni, religiozni) pa zato čedaljebolj preti ista usoda, kakor — devicam brez dot. Dnevno geslo je: »zaslužiti,« čim več in pa čim lažje (= brez dela!) zaslužiti, četudi za — vsako ceno, to se pravi, če treba — za ceno poštenja, časti in vesti, z drugimi besedami, tudi za visoko ceno svoje — duše. In pa nič žrtvovati, oziroma storiti za »božji lon«! Toda proglašati korist in telesne užitke za najvišjo vrednoto, to je res — »ein Sklavenaufstand in der Moral!«

Pa tudi socialni razvoj je moral plačati velik tribut molohu kapitalizmu in pa njegovemu priganjaču — racionalizmu, to je tistemu povelečevanju razuma, ki popolnoma prezira, da ima i človeško srce svoje, prav tako upravičene potrebe in zahtevke.

Najznačilnejša plat za sodobno stopnjo socialnega razvoja je dejstvo, da se človek vedno bolj odtuja je so človeku. Moderno življenje čedaljebolj opušča socialno strukturo zajedniče (Gemeinschaft — kakor je n. pr. rodbina) ter se začenja vobče odigravati v socialnem ogrodju družbe (Gesellschaft — kakor je n. pr. politična stranka). Eno se od drugega razlikuje ko noč in dan.

V to ali ono skupino ljudi, katera očituje socialno strukturo zajednice, n. pr. rodbina, domovinska občina, fara . . . , je, ali bolje rečeno, je bil posameznik organski včlanjen, to se pravi: vse člane zajednice neposredno spaja v eno, samorastlo celoto čut solidarnosti in soodgovornosti (po geslu: eden za drugega, vsi pa za vsakega!) in pa medsebojno (neskončno) zaupanje. Vsak zajednični član je nekak reprezentant cele zajednice in njena čast ali nečast je obenem njegova čast, oziroma nečast.

A za družbo, kamor spadajo n. pr. vsakovrstna društva, ki ni človek že po rojstvu njihov član, ki jih marveč odrastli po medsebojnem dogovoru sklepajo (bolniška blagajna, planinsko društvo, klub, kartel, partija . . .) je značilno to, da je umetno, na podlagi medsebojne pogodbe (»pravila«!) tvorjena enota, zgolj vsota posameznikov, ki eden drugemu prav nič ne zaupajo, katere marveč veže samo skupnost interesov in kjer hoče vsak samo za svoje dejanje in nehanje biti odgovoren. Ako naj ta ali ona skupina ljudi s socialno strukturo družbe, recimo na odborovi seji ali v plenarnem zborovanju »hoče« kaj kot skupina, tedaj se to hotenje ne odigrava po načelu solidarnosti (eden za drugega, a vsi za vsakega!), kakor če n. pr. »vsa fara« hoče novih zvonov, temveč po načelu — vsote, to se pravi samo s pomočjo

fikcije in pa sile: s pomočjo večinskega načela, ki ga večina manjšini vsili.

Življenje sodobnega kulturnega človeka se odigrava v različnih socialnih skupinah, kakor so: rodbina, ljudstvo, narod, država, cerkev, domovina, poklic, stan, stranka, razred, organizacija, kulturno območje... Po svojem socialnem ogrodju so te skupine deloma zajednica, deloma družba. Ne smemo pa prezreti značilne in reči treba da — usodepolne zakonitosti, ki se tukaj javlja: da v naši sodobnosti zajednice čimdaljebolj razpadajo in da na njihovo mesto stopajo nove tvorbe z očitno socialno strukturo — družbe. Še v polpretekli dobi je n. pr. za kmetsko rodbino veljal običaj, da, če je prišlo po pošti pismo za tega in tega člana rodbine, je to pismo brez zamere in kot nekaj samo po sebi umevnega odprl katerikoli član rodbine in se je to pismo pred vso rodbino prečitalo. In danes? No, danes tozadevno hčerka čestokrat ne zaupa niti svoji materi in po vsaj bolj gosposkih rodbinah se n. pr. mož in žena izrecno dogovorita, kako da bosta postopala in puncto pošte. — Ali: ko sem prišel kot fantek prvič v mesto, kar nisem mogel verjeti, da se mestni ljudje med seboj ne pozdravljajo, ko smo vendar doma tudi vsakemu tujcu prinesli »dober dan« nasproti; a mi s svojo »družabno« oliko bi se danes nad nasprotnim postopanjem, to je nad pozdravom neznanca, vsaj deloma čudili, če ne celo naravnost zgražali — četudi morda bolj ali manj nepristno zgražali. — In če je v tistih polpreteklih časih ponoči iznenada potrkalo na vežna vrata ali na okno, sta oče ali mati zaupajoče vprašala: »Kdo si božji?« A danes marsikdo, preden se vleže, pogleda, pač ne poln zaupanja, pod posteljo, če se že ne gre prepričati, ali je revolver »za vse slučaje« pri roki in v redu.

S prehajanjem zajedniške socialne strukture v družabno pa je obenem spojeno dvoje drugih, pomembnih prememb: z narodnim duhom prešinjani, sočni običaj (Sitte) in pa noša (Tracht), ki imata domovinsko pravico v zajednici (rodbini, domačem kraju, narodu...), se čedaljebolj umikata mednarodni, puhli konvencionalnosti (bonton!) in modi.

In moderna morála, tisti nezapisani kodeks vsakojakih pravil, ki človeku v vsakdanjem dejanju in nehanju predpisujejo, kaj in kako da je prav, a še rajši farizejsko opravičujejo, kar v istini ni bilo prav, ta moderna morála je po svojem bistvu — »družabna« morála. Večina njenih naukov je oprta na temeljno načelo »družbe«: da je vsakdo odgovoren samo za se in svoja dejanja, samo za svojo krivdo in da je ta ali oni uspeh samo njegova zasluga; a soodgovornost se po tem naziranju odklanja. In tako dobivajo z notranjim razkrojem raznih zajednic besede: resničnost, zvestoba, pravičnost, poštenost... danes bolj ali manj nov smisel. »Zvestoba« n. pr. je zajedniškemu pojmovanju te besede — naravno trajanje ljubezni pa zaupanja; in zahtevati tukaj kakih »obljub« ali garancij, bi se pač reklo, dotičnika naravnost žaliti. A danes, na družabnih temeljih življenja se pod zvestobo vedno bolj umeva dispozicija

za istinito držanje danih obljub in pogodeb. In tako je recimo prišlo, da nam modernim in nadmodernim veljajo tiste ženske, ki so poštene so-proge in dobre matere, za starokopitne in perverzne, kakor to jedko ugotavlja globokogledi Strindberg. In prav iz istega razloga nam tisti hreščeci klic po svobodi, svobodi in svobodi čestokrat suflira samo naša — slabost.

Zato pa dado misliti tiste neosnovane teorije, ki pospešujejo razkroj življenjskih zajednic, trdeč, da so tudi pristne zajednice, kakor n. pr. zakonska zveza, le umetne, na dogovorjeni pogodbi sloneče tvorbe. Na podlagi take vere začenjajo »vezi« različnih zajednic vedno bolj popuščati, te zajednice postajajo bolj in bolj dostopne poljubnim izpremembam in »reformam« in na mesto spoštovanja pred njimi stopa — samovoljnost.²

Takšen je torej obraz naše dobe, če si ga ogledujemo od socialne in etične strani. Misleči in čuteči človek ga pač ne more biti vesel. Ne bom pa vpričo te ugotovitve segal po vlogi moralnega pridigarja. Rajši bi opozoril na star judovski mitos, ki globokoumno pravi, da je Bog, p r e d n o je ustvaril svet — »ustvaril preokret, da bi mogel svet obstati.«

Iz teh besed slišim silen, brezpogojen poziv: da si mora današnji človek ob katastrofalnem, z neizmerno krvjo začrtanem koncu dose-danega socialnega in etičnega razvoja z vso resnostjo odgovoriti na veliko vprašanje, v katerem oziru da lahko gre po dosedanji poti dalje in v katerem da bo treba poiskati — n o v i h smeri za sigurno pot v bodočnost.

Pa morda porečete, da je najboljša, če »ostanemo, kakor smo bli«, in da je človek, ki danes na svoji zastavi dviga geslo »socialni in etični preporod!«, podoben tistemu, ki zajema vode za rešetom, češ, koliko je n. pr. bilo krika in vika in resolucij, da se oblastveno čimbolj omeji večerno popivanje in veseljačenje, a pričakali da smo v Ljubljani — uradno dovoljenje za gosposki bar, ki svoja vrata šele pozno v noč otvarja, kajpada samo za gospodo od stanu, to se pravi za tiste, ki ne poznajo ne stvari in ne besede beda.

Res je to o baru in nič manj ni res, da bi se še cela vrsta podobnih pojavov dala navesti, kar človeka sili, bodi naravnost povedano, do obupavanja, zlasti do obupavanja nad našo inteligenco, oziroma nad tistimi, ki se radi imajo za kaj boljšega. Toda dovolil bi si opozoriti samo še na velevažno dejstvo, da je l j u d s t v o, to se pravi tisti »negosposki« sloji našega naroda tam zunaj po selih — silen rezervoar moči. Vsa kultura, pravi kulturni filozof Berolzheimer, je sicer aristokratska, v tem smislu, da posameznik ali več posameznikov ubira nova pota. Ali pa ta pota peljejo do uspeha ali ne, to zavisi od l j u d s t v a, ki s svojim skorajda nezmotljivim instinktom pritrdi temu, kar je v resnici kaj prida, ter zavrze tisto, kar je za življenje brez pomena. In upajmo, da je tudi v našem ljudstvu ta instinkt še zdrav in čil!

² Gl. M. Scheler, Das Ressentiment im Aufbau des Moralen. (Abhandlungen und Aufsätze, I., 1915 — str. 259—63.)

Janko Kralj:

Komunistična internacionala o veri.

Iz težkih porazov, ki jih je doživelo komunistično gibanje v zadnjih treh letih, so mu vzrastla nova, opravičena upanja, da se bo okrepilo in zmagalo. Naponi meščanskega sloja, da obnovi razrušeno evropsko gospodarstvo so skoro brezupni, ker meddržavni spori uničujejo velik del započetih akcij. Tu se bo pokazala onemoglost meščanskega sloja, trdé komunisti, in v splošnem razpadu bodo komunisti edina skupina, ki bo dovolj pogumna in sposobna, da začne od tal graditi. Ko se sesede onemogla reakcija, ki zdaj vlada evropski zapad, bo udarilo nihalo v skrajno nasprotno smer: zavladal bo politični, kulturni in socialni red komunizma. To je zdaj trdno upanje komunističnih strank.

Bodočnost bo pokazala, kaj je na tem. Toliko pa je gotovo, da je komunizem močna politična sila, ki se krepi, čimbolj mračen postaja politični in socialni položaj evropskih ljudstev. Ni dvoma, da bo ostalo to gibanje še za dolgo dobo vpliven sočinitelj socialnega razvoja v Evropi in Aziji. Zato je velike važnosti, da stalno zasledujemo notranji duhovni razvoj komunizma. Posebej pa mora socialno usmerjene kristjane zajemati stališče komunizma do vere.

I.

Meseca julija t. l. se je v Moskvi sestal širši izvrševalni odbor III. internacionalne. Na dnevnem redu je bila tudi teza o verskem vprašanju. Švedska komunistična stranka je namreč stavila predlog, naj se vrhovno razsodišče vsega komunističnega gibanja jasno in obvezno izreče o tej zadevi. V okrilju švedske komunistične stranke so se pojavili ostri spori glede verskega vprašanja. Skupina religioznih ljudi, ki so komunisti, je reklamirala zase svobodo, da širi versko mišljenje med proletariatom.¹ V komunističnem časopisju se je razvila o tem ostra polemika in slednjič je spor udaril na dan celo v vodstvu stranke. Komunistična internacionala je razsodila o tem sporu in je porabila to priliko, da v resoluciji jasno in brez ovinkov določi stališče komunizma do vere. Ta odločba je obvezna za vse komunistične organizacije in posameznike.

Prvi del resolucije ugotavlja stališče komunizma napram razmerju med meščansko državo in cerkvijo. Glasi se:²

Ker so bile v švedskem časopisu postavljene napačne trditve, ki bi mogle med komunisti povzročiti zmedo, izjavlja plenum izvrševalnega odbora Kominterne sledeče:

Komunisti zahtevajo, da bodi religija privatna stvar v odnosu napram meščanski državi. Toda v nobenem slučaju ne smejo komunisti zastopati stališča, da je religija privatna stvar tudi v odnosu napram komunistični stranki. Komunisti zahtevajo, da meščanska država kot taka ne imej nobenih vezi z religijo ter da verske organizacije niso v nobenih slučajih v zvezi z meščansko državo

¹ Sprožil je to versko-etično orientirani švedski komunist Hoeglund.

² »Delo«, glasilo komunistične stranke Italije, Trst, 18. oktobra 1923, št. 185.

oblastjo. Komunisti zahtevajo, da imej vsak državljan pravico priznavati se h kakršnisobodi veroizpovedi, ali ne priznavati se k nobeni veroizpovedi, t. j. biti ateist (brezbožec), kar navadno je vsak zaveden komunist. Komunisti stoje na stališču, da država ne sme dopustiti nobene razlike v pravicah državljanov na podlagi kriterija pripadnosti tej ali oni veroizpovedi. Komunisti zahtevajo, da iz uradnih dokumentov izgine celo samo imenovanje ene ali druge veroizpovedi državljanov. Komunisti stremijo za tem, da vzamejo meščanski državi vsako možnost, dovoljevati cerkvenim ali verskim družbam gmotno in drugo podporo. Vse to skupaj predstavlja ravno zahtevo, ki proglašča religijo v razmerju k državi za privatno stvar.

Komunistična internacionala zahteva, da se verskim družbam, pri nas cerkvi, odvzame značaj javnopравnih avtonomnih družb. Ona ne zahteva samo ločitve cerkve od države, ampak popolno uničenje cerkvene avtonomije in podrejenosti cerkve pod neomejeno samovoljo države. Taka ločitev se popolnoma razlikuje od one ločitve, ki so si jo zamišljali nekateri katoličani, med njimi J. E. K r e k, ki je zapisal: »Nikakor ni nujno, da bi moral pasti javnopравni značaj cerkve, če se ta loči od države... Katoliška vera živi v organizovani družbi. Država mora to družbo s stališča verske svobode priznavati in s tem priznavati nje avtonomijo. S tem ko država avtonomijo cerkve zakonito prizna, je cerkev že javnopравen organizem.«³ To stališče komunizem implicite zameta. Komunizem ne stremi za tem, da se javnopравni organizem cerkve loči od organizma države, ampak hoče obrezbožiti državo in potisniti cerkev na stopnjo udruženja, ki ohrani toliko pravic in svobode, kolikor jih podeli država. Komunistična internacionala nalaga svojim pristašem dolžnost, da se borijo za popolno izolacijo cerkve od meščanske države. Dalekosežne pogubne posledice take ločitve cerkve od države je pri nas izčrpno razjasnil dr. Aleš U š e n i č n i k v debati z J. E. Krekom.⁴

Take ločitve cerkve od države katoličani nikoli ne bodo mogli priznati. Morda pride čas, ko se bomo morali podvreči sili ali premoči, ko se bomo morali udati v dovršeno stanje. Vedno pa bo katolištvo smatralo to stanje za nenaravno krivično teptanje verske svobode in vedno bo cerkev stremela za tem, da izide iz tega zla. Kajti cerkev kot eminentno socialna ustanova se ne more odreči svobodi, da se udeležuje v socialnem življenju in mora zahtevati od države, da to njeno svobodo v polnem obsegu priznava, t. j. da prizna njeno avtonomijo. Prvi del resolucije komunistične internacionale zatorej izraža načela, ki so nezdržljiva z nauki cerkve in z nje svobodo.

II.

Toda ali ne zasledujejo komunisti morda samo cilja, da s tako ločitvijo oropajo meščansko državo zaveznitva cerkve? Oni bi morda v komunistični državi dali cerkvi polno svobodo? Odgovor na to vprašanje dobimo v trditvi III. internacionale, da je vera istovetna z neprosvetlje-

³ »Čas« II. 279.

⁴ »Čas« II. 180, 277, 355.

nostjo in mračnjaštvom. Le naivnež bi mogel upati, da bo komunistična država kdaj priznala svobodo in avtonomijo cerkvi, »organizaciji mračnjaštva«. V drugem delu resolucije izvrševalni odbor reši vprašanje, ali sme biti zaveden komunist veren ali ne. Na to vprašanje odgovarja:

Toda komunistična stranka se ne more na noben način zadržati ravnodušno napram dejstvu, da se poedini njeni člani, četudi le kot »privatne osebe« posvečajo verski propagandi.⁵ Komunistična stranka predstavlja iz proste volje sklenjeno zvezo zavednih, naprednih bojevnikov za osvoboditev delavskega razreda. Komunistična predstraža delavskega razreda se ne sme ravnodušno zadržati napram neprosvetljenosti, neizobraženosti ter verskemu mračnjaštvu. Komunistična stranka ima dolžnost, da vzgaja svoje člane ne samo v duhu požrtvovalnega izpolnjevanja določnega političnega programa, ekonomskih zahtev ter strankinega statuta, ampak da vcepi svojim članom tudi ostro začrtan enoten svetovni nazor marksizma, katerega bistveni del je ateizem.

Odgovor je jasen: Filozofski temelj sodobnega komunizma je materializem in ateizem je bistven del komunizma. Zelo jasno in z novih vidikov je pri nas ugotovil ortodoksno stališče zgodovinskega materializma do vere Ivan Rejec, ki pravi:

»Prvi znak religije po Marxu je njena nesamostojnost; nič ni v njej samoniklega, še manj kaj absolutnega, vsa njena vsebina je zgolj odsev stvarnih gospodarskih razmer v družbi. Prvo pravilo kritike je (pravi Marx): človek je naredil vero, ne vera človeka. V veri se sebe zavé in sebe čuti človek, ki ni še samega sebe našel (namreč z znanstvenim mišljenjem), ali pa se je zopet izgubil. Religiozni človek v svojih motnjah išče v fantastični nebeški resničnosti nadčloveka. A. ko se kritično strezne, najde tam le odsev samega sebe, tedaj ga pa ne mika več iskati sence, ko zna iskati svojo pravo resničnost. Resnični človek: to je človekov svet: država, družba. Ta država in družba ustvarjata religijo. Ta je vsota družabnih razmer. Verska zavest je torej družaben proizvod, različen, kakor je različna zgodovinska stopinja družabnega razvoja. V veri se kristalizirajo gospodarske, družabne razmere v samostojne like.

Dva verska lika Marx posebej omenja: krščanstvo in prvotne natorne religije. Za obrazložbo krščanstva mu služi gospodarski pojem blaga kot abstraktne veljave proizvodov človeškega dela. S to stvarno obliko proizvodstva se strinja krščanstvo, ki »časti abstraktnega človeka«, zlasti protestantizem, ki je naravnost »buržuazna religija«. — V starih natornih narodnih verah pa se zrcali nizka razvojna stopinja proizvodnih sil dela in tej sorazmerne omejene razmere v stvarnem ljudskem življenju. Proizvodi se ne spreminjajo v »blago«; trgovina se skoro ne pozna.

Iz povedanega razvidimo še drugi znak, ki je po Marxovem nauku veri bistven: vera je vznikla iz pomanjkljivega spoznanja odnosov, ki jih imajo ljudje med seboj in do narave. Ker človek ni še sposoben pregledati zakonov, ki vladajo družabne razmere in dogodke v naravi, ga ta tajinstvenost nagiblje in sili, da naravne in družabne odnose fantastično odraža v verskih idejah ter jih tako ogrinja z mistično megleno kopreno. Vera je potemtakem računski pogrešek razuma. A ta pogrešek se takoj razreši, čim razum razločno spregleda pravo psihološko skrivnost verske ideologije. — V bogovih se nadnaravno zrcalijo ljudje; nebeški gospod je idealni odraz zemeljskega gospodarja, bogočastje in bogovdanost je fantastični odsev

⁵ To meri na verstvu prijazno etično strujo med švedskimi komunisti, pa tudi drugod.

spoštljive vdanosti mogočnim oblastnikom, vse versko prepričanje in čuvstvo je proizvod družbe.⁶

Ta slika, ki jo podaja katoliški pisec, je točna in verna. V nespremenjeni obliki sprejema III. internacionala polno vsebino tu opisanega zgodovinskega materializma. Tretja internacionala odklanja vsako drugo tolmačenje zgodovinskega materializma. Ta resolucija implicite odklanja vse konstrukcije, ki so jih zgradili posamezni misleci, da bi napravili most med zgodovinskim materializmom in religijo na eni in med zgodovinskim materializmom in sodobnimi idealističnimi filozofskimi strujami na drugi strani. Teh poskusov je bilo mnogo. Največji marksistični mislec Italije, Antonio Labriola,⁷ je skušal tolmačiti razvojno teorijo zgodovinskega materializma takole: Med dejstvi, ki jih odsvita družabni ustroj, je globoka razlika. Način proizvodnje določa v prvi vrsti in neposredno tvorbo družabnih plasti, razrednih bojov, moralo, pravo in državo. Šele v drugi vrsti določa smer in v velikem delu terposredno predmete čuvstvenega in razumskega življenja pri tvorbi umetnosti, verstva in vede. Labriola torej pripušča možnost, da se duhovna dejstva vsaj deloma porajajo neodvisno od družabno-gospodarskega ustroja. Drugi poskus, spraviti načela zgodovinskega materializma v sklad z načelom o nezavisnosti in izviranosti duhovnega življenja, predstavljajo ideje Wiljema Hohoffa. Ta katoliški mislec, ki se strinja z Marksovo teorijo o vrednosti, tolmači zgodovinski materializem kot posebno znanstveno metodo za raziskovanje družabnih, posebno pa družabno-gospodarskih pojavov. Zgodovinski materializem mu ni svetovni nazor, mu je metoda, ki bi jo morali imenovati ekonomsko metodo za raziskovanje družabnega ustroja in zakonov, po katerih se družabna struktura razvija in preminja.

Kako bi mogli marksisti iz zmote zgodovinskega materializma izluščiti zrno resnice, ki je v njem in se osvoboditi materialističnega nazora, je razložil F. Tersegla v na teh listih v polemiki z I. Bukovnikom. (S. M. I., str. 106—115.) V vsem zgodovinskem materializmu je le ena pravilna ideja, da je namreč pri duševnem življenju, posebej pa pri nraštvenem življenju deloma in le posredno soodločilen činitelj socialno stališče človeka, ki ga določa gospodarski ustroj družbe.⁸

Tretja internacionala zameta vsa ta tolmačenja in prenavljanja zgodovinskega materializma. Ona sprejema ono historično obliko materializma, ki jo je izdelal Karl Marx. Zavedni komunist temu nazoru ne sme nič dodati in nič odvzeti, tolmačiti ga mora pristno, tako kot ga tolmači vrhovno vodstvo gibanja. Zgodovinski materializem, katerega jedro je ateizem, je nezatajljiva in absolutna dogma III. internacionale.

⁶ »Mladika«, Gorica 1922, zv. 3.

⁷ Saggi intorno alla concezione materialistica della storia. II. Roma 1902.

⁸ Obstoja v Nemčiji cela struja socialistov, ki so izrecno religiozno orientirani (Mennike, Radbruch, Gogarten itd.).

III.

Socialna demokracija si je osvojila glede vere bistveno ista načela kot jih proglašala komunizem. Skušala se je le izogniti nevšečnemu vprašanju, ali more biti socialni demokrat veren, z rečenico, da je vera zasebna stvar, zgolj pojav zasebnega življenja. Komunizem pa ne slepomiši prav nič. Zavednemu komunistu vera ni zasebna zadeva, ampak je družabni činitelj, ki nasprotuje njegovemu nazoru, katerega sestavni del je ateizem. Le v enem pogledu mora postati vera zasebna zadeva: komunisti morajo prisiliti meščansko državo, da dejansko poniža družabno organizirano verstvo, t. j. cerkev s stališča javnopravnega organizma na stopnjo zgolj zasebne zadeve. Komunistična internacionala jasno, obvezno in brez izbegavanj proglašala, da kdor ni ateist, ne more biti polnovreden član stranke, da ne sme zavzemati nikakega važnega mesta v stranki. Še več: Ne zadostuje, da je zavedni komunist brezbožen. To bi zadoščalo, ko bi bila vera zasebna zadeva. Toda, ker je vera socialen činitelj, ker je sila, ki učinkovito deluje v družabnem življenju, mora zavedni komunist zoperpostaviti verskemu nazoru v javnem življenju ateizem. Zaveden komunist mora biti delaven propagator ateizma, mora rušiti verske ideje, posebno v mladini. Kako naj vrši to svoje delo? Tretja internacionala naroča:

Samoumevno je, da se mora protiverska propaganda vršiti izredno previdno in temeljito premišljeno, z ozirom na plasti, med katerimi se taka propaganda vrši. Antireligiozna propaganda komunistov se mora zlasti vršiti med mladino, in sicer po temeljitem načrtu ter upoštevajoč vse posebne okoliščnosti.

V komunistični stranki mas se nahajajo tudi člani, ki se še niso povsem osvobodili verskih razpoloženj in predsodkov. Toda stranka kot celota, in zlasti njeni vodilni krogi, morajo pobijati verske predsodke in na smotreren način propagirati ateizem. Aktivna verska propaganda s strani vodilnih sodrugov, zlasti intelektualcev med njimi, najsi zavzame še tako moderno obliko, je absolutno nedopustna.

Ta del te zgodovinske listine pač ne potrebuje nikakega tolmačenja. Je samo prijemljiv dokaz, da se veren katoličan nikoli ne more boriti v vrstah III. internacionale. Naznanja nam, da se bodo v vseh napadih proti cerkvi strnile vrste vseh materialističnih skupin od skrajnega konservativnega liberalizma pa do revolucionarnega komunizma v enotno fronto brezverstva. In slednjič nam pričajo ti sklepi, da 'bi zmagala komunistične internacionale težko ogrozila versko svobodo.

IV.

Krščanski pristaši komunistične stranke na švedskem vprašujejo še: Ali ni III. internacionala izdala geslo, da se mora ves proletariat, brez ozira na versko prepričanje, združiti? Mar ni naš prvi cilj, sestaviti enotno fronto vsega proletariata? Ali hoče komunizem izključiti proletarce, ki so verni? Najvišji sodni dvor svetovnega komunizma odloča takole:

Komunisti so zato, da se pritegnejo vsi delavci brez ozira na njih verska naziranja v vrste razrednih strokovnih organizacij. Z ozirom na to, da je v

raznih državah še na milijone delavcev, ki so na en ali drugi način versko razpoloženi, morajo komunisti tudi nje povleči v splošno politično in gospodarsko borbo, ne smejo jih pa v nobenem slučaju odbijati vsled njih verskih predsodkov. Zlasti morajo komunisti v agitaciji za delavsko-kmetjsko vladno neprestano naglašati, da s tem predlagajo bratsko zvezo vsem onim, ki delajo, brez ozira na to, ali so verni ali brezbožni.

Komunistična internacionala torej ne izključuje že vnaprej religiozних ljudi. Ona je pripravljena pripustiti tudi verne ljudi v svoje vrste. Obvezati se pa morajo, da ne bodo vršili nikake verske propagande, ker to bi bila protimarksistična propaganda. In dokler so ti versko razpoloženi člani še verni, niso polnovredni komunisti. So le neobdelano gradivo, iz katerega more šele protiverska vzgoja izobličiti prave, zavedne komuniste. Da, treba je ustvariti enotno fronto proletariata. Ta enotna fronta ima namen, pomakniti tudi verno delovno ljudstvo v območje komunističnih idej, ki šele potem morejo začeti prepajati verne proletarce z nazorom, katerega bistven del je ateizem. Z naravnost činično utemeljitvijo dovoljuje komunistična internacionala vernim ljudem, da smejo postati nje člani kot kandidati za ateizem. Tako brezobrazno si socialna demokracija nikdar ni upala govoriti. To ni več taktika, za ta ukaz, da je treba bežjo izrabiti zato, da se stvari enotna fronta... kandidatov za prosvetljenje potom ateizma, bi morali rabiti drug izraz! Toda ali ni bolje, da je sodobni komunizem vsaj v toliko odkrit?

V.

Ostane še vprašanje, kakšen učinek bodo imele v navedeni resoluciji izražene ideje na razvoj komunističnega gibanja.

Ko je začel komunizem v zapadni Evropi splošno upadati, se je začel zavedati nepopravljivih taktičnih hib, ki jih je bil zagrešil. Pa tudi glede idejne filozofske vsebine so se začeli pojavljati znaki, da bi mogel komunizem iti v nove smeri. Iz vrst komunistov samih so se dvignili glasovi, da komunizem ne sme vezati svojega programa in gibanja na trhli temelj zgodovinskega materializma. Zdelo se je, da v okrilju komunizma zorijo prvine za idejno prenovitev celega gibanja. Vse te smeri za prenovitev filozofskih temeljev komunizma so izhajale približno iz sledeče točke: Komunizem hoče zrušiti kapitalistični družabni red, ker je ta nemoralen. Hoče zgraditi nov družabni red, ki naj bo pravičnejši, bolj moralen. Zatorej mora vzgojiti moralne zidarje nove gradbe. Komunizem bo pač mogel izvršiti prvi, lažji del svojih načrtov, mogel bo razrušiti obstoječi družabni red, ne da bi se opiral na moralno zavest ljudi. Toda pri drugem delu, pri gradbi, bo odpovedal, če si ne bo vzgojil npravstveno krepkega proletariata. En sam pogled na pozitivno stanje npravstvenosti pa zadošča, da se prepriča vsakdo, da npravnost črpa sil iz verstva. Zatorej komunizem verstva vsaj napadati ne sme. Stremeti mora pač za tem, da se ona verska udruženja, ki so še zvezana z meščansko družbo, ločijo od nje. Toda to ne pomeni, da naj komunizem napada verstvo sploh. Nasprotno! Če komunizem veže

svoj obstanek na zgodovinski materializem, si sam reže življenske žile, po katerih bi dotekala notranja etična moč vsemu gibanju.

Te težnje, ki so se nekaj časa svobodno razvijale, je tretja internacionala z avtoritativno močjo obsodila. Zatrila je v kali ideje, ki bi mogle iz gospodarskega komunizma izločiti materialistično ideologijo in vlititi vanj sveža načela. Vsako obnovo filozofskih temeljev komunistično vodstvo izključuje. Tako so ugasnila upanja, da bi bilo mogoče oplemenititi veliko gibanje komunizma. Komunizem se slejkoprej oklepa stare, znanstveno že stokrat pobite oblike zgodovinskega materializma. In če mu nudi ta nazor trenutno moč, ker more izkoriščati najnižje nagone razdedinjenih in nravno sproščenih množic, mu bo ta nazor po našem globokem prepričanju in izkustvih zgodovine prinesel neizogibno propast. Morda bo prej še komunizem vršil v vesoljnem providencialnem načrtu funkcijo sile, ki naj razkroji brezbožno kapitalistično tvorbo. Toda ko pride doba gradbe, se bo materialistični komunizem v sebi sesul ali pa se bo moral ukloniti pred večno delujočo silo verske ideje, ki edina more razodeti socialnemu življenju vrednost in smoter.

Ivan Bukovnik:

Jezujske redukcije v Paragvayu (1641—1768).

II. SOCIALNA IN EKONOMSKA ORGANIZACIJA REDUKCIJ.

Ekonomski temelj redukcij je bila socializacija produkcije in konsumna. Socialna avtoriteta pa, ki je ves organizem vezala v harmonično celoto in mu zasukovala redno gospodarstvo in solidarno delovanje vseh članov, je bila moralna avtoriteta jezuitov in njih vzgojni vpliv na guaranijsko plemo. Socializacija je omogočala gospodarski obstoj redukcij; moralna avtoriteta jezuitov pa jim je utisnila nenasilni teokratski značaj, ki jih karakterizira med vsemi komunističnimi poskusi preteklosti.

1. Družinsko življenje.

Temelj redukcij je bilo smotreno urejeno družinsko življenje. Jezuiti so izvedli strogo in dosledno naravni namen zakona v krščanskem smislu: monogamijo in nerazdružljivost zakona. S tem so omogočili naraven razvoj in ohranitev guaranijskega plemena.

Ni pa bilo lahko izvesti krščansko uredbo družinskega življenja. Težko je bilo zatreti poligamijo in skupno življenje po kočah; tudi so le težko privadili Guaranijce, da so hodili oblečeni. Z neumornim in požrtvovalnim delovanjem pa se je jezuitom v nekaj letih posrečilo, da so uvedli dosledno endružinska stanovanja v vsaki redukciji, in sicer nenasilnim potom s svojim moralnim vplivom.

Izvedli so dosledno osnovno zahtevo higienski in moralne konsolidacije vsakega zdravega socialnega organizma: zgodnji zakon za vsakega, kdor ni hotel živeti v celibatu. Čim so mladi Guaranijski spolno dozoreli, jim je kolektivistična organizacija takoj omogočila redno zakonsko življenje. Redna starost za ženine je bila 17 let, za neveste 15 let. S tem so v kali zatrli in sploh onemogočili prostitucijo, fantovanje itd.

Vzgoja otrok je bila napol komunistična. Ker so bili Guaranijci silno tolerantni napram otrokom in jih niso silili k nobenemu delu, otroci niso imeli prave družinske vzgoje. Zato so jezuiti v redukcijah vpeljali ta-le vzgojni sistem: Ko se je zdanilo, so sklicali vse otroke v cerkev k molitvi in imeli kratko katehezo. Nato so imeli šolo, kjer jih je poučeval učitelj v guaraniščini najpomembnejših reči. Pouk je bil stopnjevalen. V višjih razredih so se učili tudi spanščine. Manj nadarjeni so imeli ročna dela. Starejši so se pa učili raznih rokodelstev. Imeli so skupne obede in skupno razvedrilo. Šele zvečer so se otroci vrnili k staršem. Vse vzgojno delo pa se je vršilo ločeno po spolih in pod vednim jezuitskim nadzorstvom. Redukcijski vzgojni sistem je bil torej preventiven.

2. Občinska uprava (cabildo) in avtonomija redukcij.

Redukcije so obsegale naselbine po več tisoč prebivalcev in so bile sezidane vse po enotnem načrtu. Na glavnem četverkotnem trgu je stal steber s kipom redukcijskega patrona in en ali več križev. Okoli trga so bile sledeče stavbe: Jezuitski kolegij s cerkvijo, pokopališčem, delavnicami, bolnico, azilom, skladišči in večjim vrtom; na ostalih treh straneh pa so bile v več vrstah manjše hiše, ki so služile za družinska stanovanja Guaranijcev. Poleg teh poslopij so redukcije imele še hospic za tujce, županski dvorec itd.

Funkcije občinske uprave (cabildo) so izvrševali: Corregidor (ind. poroquaitara) je bil najvišja civilna instanca v redukciji in prezident cabilda; teniente de corregidor je bil njegov namestnik; alcaldes (ibirayaručú, župani) so imeli funkcije naših županov: 2 alcaldes ordinarios sta upravljala občino doma, 2 alcaldes de la hermandad pa sta vršila županske funkcije izven redukcije na polju; alférez real (zastavonoša) je imel shranjeno kraljevo zastavo; 4 regidores (cabildoiguara) so pomagali pri občinski upravi; mayordomo (pristav) je upravljal kolektivno lastnino tupambaé in imel podrejeno osebje: contadores, fiscales in almancenores; alguacil mayor (ibirayara, ibirayá) je izvrševal ukaze občinske in justične uprave; secretario (quatiáapohara) je vodil pismene posle cabilda. V smislu indijanskega zakonika so se občinske volitve vršile vsako leto ob novem letu in jih je moral potrditi guverner; le corregidorja je imenoval guverner sam na doctinerov²⁶ predlog.

Ostala pa je tudi funkcija plemenskega glavarstva, cacicazgo (od šp. cacique). Vsak cacique je ohranil oblast nad podložniki, ki jo je imel izven redukcij, ozir. jo je podedoval, imel naslov Don in bil oproščen vseh davkov.

Ker so bile redukcije zelo velike, so imele precizno velik administrativen aparat, ki pa ni imel nič birokratičnega na sebi. Jezuiti so s svojo moralno avtoriteto in s pomočjo izvoljenih funkcionarjev vzdrževali vzoren red v redukcijah. Izbirali so pa tudi med najbolj zreliimi možmi nadzornike, ki so jim redno poročali o vsakem dogodku v redukcijah, čuvali, da se ni izvršil kak nenravní čin itd.

Redukcije so po kraljevem privilegiju imele popolno občinsko avtonomijo in so jih upravljali izključno le guaranijski funkcionarji. Če se je izjemoma kak guverner drznil poslati v redukcije za corregidorja kakega Španca, so ga Guaranijci s silo izgnali ali pa so mu onemogočili bivanje v redukcijah s pasivno rezistenco, bojkotom, mu odrekli dobavo živil itd. Guaranijci so priznavali samo kraljevo nadvlado, oz. guvernerja kot njegovega zastopnika, in svoje voditelje jezuite, a sicer nobenega Španca. Korporativno je cabildo imel civilno in kriminalno jurisdikcijo nad redukcijami: razsojal je vse spore in nalagal običajne kazni, le smrtne obsodbe ni smel izreči, ker je bila pridržana le guvernerju. Vslad velikega vpliva jezuitov pa se je uveljavil običaj,

²⁶ Doctinerero ali padre cura je bil redukcijski župnik.

da je bil i v juridičnih i v administrativnih zadevah faktično zadnja instanca doctrinero. Guaranijci pa so tudi apelirali na razsodbo superiorjev in provincialov, ki so redno leto za letom nadzirali redukcije, dostikrat pa tudi na guvernerjevo razsodbo. Zelo blagodejno pa je na ves razvoj redukcij vplivalo dejstvo, da tujci niso smeli bivati v redukcijah²⁷ in da so potniki morali odpotovati iz njih že v treh dneh; tudi redukcijski Guaranijci niso smeli poljubno občevati z drugimi redukcijami ali se preseliti; predvsem pa privilegij, da so bili vsi redukcijski Guaranijci neposredni podložniki španskih kraljev, t. j. plačevali so davek kralju, obdačenje je določal kralj in ne državni funkcionarji in nihče ni smel priti v tlačansko odvisnost kakega encomendera.

Delikatno pa je bilo vprašanje kazni. Najbolj običajno je bilo batinanje, ki se je vršilo vedno javno na trgu. Izven redukcij na polju pa je bilo prepovedano tudi batinanje. Batinati pa ni smel noben indijanski funkcionar, temveč vedno le jezuiti, kar dokazuje, da je bilo povsem formalno. Pozneje se je za večje delikte uvedla ječa (špan. cárcel, ind. ibiraquí). Posebno poniževalno je bilo za Guaranijce, če so koga po enoletni ječi izgnali z redukcijskega teritorija. Bila pa je tudi dosmrtna ječa; vendar pa je provincial jezuitom ukazal, da morajo po desetletni ječi vsakega pomilostiti.²⁸ Smrtna kazen pa je bila ves čas, ko so jezuiti vodili redukcije, le izjemna in se najbrž ni izrekla niti ena.²⁹ Kaznovanje katerekoli vrste pa je bilo bolj izjemno, ker so jezuiti s svojo moralno avtoriteto preprečili vse večje ekscese in prestopke.

3. Španska suvereniteta nad redukcijami.

Suvereniteta španskega kralja pa se je v sicer avtonomnih redukcijah izražala v trojnem oziru: v subordinaciji napram guvernerju ko kraljevemu namestniku, v davku in v vojaški obveznosti.

Subordinacija je radi birokratičnega centralističnega administrativnega sistema španske države zelo ovirala razvoj redukcij. Guverner je smel obiskati in nadzirati redukcije. Sicer so se radi prometne nesigurnosti le malokateri guvernerji poslužili te pravice, zato so pa pod zaščito centralizma tem bolj nemoteno ovirali njih razvoj iz svoje rezidence Asuncióna in Buenos Airesa. To zlasti v vprašanju davka. Za Indijance v splošnem je bil letni davek $4\frac{1}{2}$ srebrnih pesov; za Guaranijce pa je Filip IV. z ozirom na strateški pomen redukcij 14. febr. 1647 naročil peruanskemu podkralju marquésu de Mancera, naj olajša davčna bremena Guaranijcem; z ozirom na to je podkralj conde de Salvatierra 1649 davek znižal na 1 peso à 8 realov.³⁰

²⁷ Indijanski zakonik (21, tit. 3, l. 6) veli: »Prepovedujemo in zabranjujemo, da bi v redukcijah in indijanskih selih smeli bivati Španci, črnci, mulati ali mestici, in zapovedujemo, naj se kaznujejo s težkimi kaznimi, in naj se ne dopustijo v sela.« Vzrok: zaščita Indijancev pred španskimi sleparji, tatovi in podleži (ib.).

²⁸ Instrukcija p. Tamburinja 1. maja 1716. — To dokazuje, da je bila avtonomija res popolna, ker bi se sicer provincial ne smel vtikati v juridične zadeve redukcij.

²⁹ Prim. Hernández: o. c. I, 122—125. — Rastoul; o. c. 31.

³⁰ Cédula real 14. febr. 1647: »...zelo skrbite, da olajšate Indijance imenovanih redukcij...« — Dekret podkr. conde de Salvatierra 21. jun. 1649: »...naj plačajo za sedaj Nj. Veličastvu v dokaz podložnosti in priznanja samo davek 1 pesa à 8 realov za vsakega Indijanca, v srebru in ne v blagu...« — Kralj je ta davek potrdil s Cédulo 26. okt. 1661 in 18. nov. 1663. Audiencia v Buenos Airesu pa je 9. jun. 1664 davek samovoljno zvišala na 3 pese à 8 realov. Ponovno definitivno odločitev je izrekel Filip V. s Cédulo 2. nov. 1679. 1705 pa se je nasprotnikom redukcij trenutno posrečilo, da je kralj zvišal davek, vendar pa je krivico popravil že 1711 in zlasti s Cédulo 28. jun. 1716, v kateri je kategorično zahteval, naj se njegova volja razglasi javno vsem Guaranijcem. Zadnja Cédula je bila edino merodajna za obdačenje (1 peso à 8 realov) do izгона jezuitov iz redukcij 1768 in tudi potem še celo do 1810.

Davek so Indijanci prvotno morali plačevati v blagu in šele pozneje so ga mogli plačevati tudi v srebru.³¹ Redukcijski Guaranijci pa so bili prvih 10 let oproščeni davka, pozneje še nadaljnjih 10 let.³² Tako se je začel kontribucijski rok prvih 22 redukcij 1661 za prvih 15 redukcij: San Ignacio Guazú, Loreto, San Ignacio Miní, Itapúa, Concepción, Corpus, Santa María la Mayor, San Nicolás, Yapeyú, San Javier, Candelaria, La Cruz, San Carlos, Apóstoles in Mártires; 1667 za 5 tapejskih: San Tomé, San José, Santa Ana, San Cosme in San Miguel; 1676 pa za obe itatinski: Santa María de Fe in Saniago. Pri ostalih 11 redukcijah, ki so se ustanovile pozneje, se je v smislu Cédule iz 1679 določil kontribucijski rok na 20 let po guv. aprobaciji; zadnje 3 (San Joaquín, San Estanislao in Belén) davka sploh niso plačevale, ker so nastale šele po 1756. Podkraljeva naredba 1649 je za Guaranijce določila davek v srebru in ne v blagu. Isto določbo je redukcijam oktroiral Consejo de Indias na zahtevo guv. Blásqueza de Valverde (1661), čeprav je bil v vsem peruanskem vicekraljestvu v smislu Cédul 16. apr. 1633 in 7. apr. 1643 običajen davek v blagu in le fakultativno v srebru.

Ker so bile redukcije v vedni nevarnosti pred brazilskimi vpadi (Pavlisti), ki so faktično uničili vse prvotne redukcije v vzhodnih pokrajinah Guayrá, Tape in Itatín, so jezuiti že od začetka morali misliti na organizirano obrambno moč Guaranijcev. Cédula 1646 in podkr. dekrét 1649 sta jim dovolila 150 pušk in potrebno municijo in Guaranijce določila za obmejno stražo proti Braziliji. Le oborožene redukcije so mogle zadržati portugalske vpade in zasigurati svoj obstoj. Nasprotnikom redukcij to ni bilo po volji. Že 1661 je Valverde izposloval prepoved orožja, ki so ga redukcije morale oddati šele 1671. Nov večji vpad Pavlistov 1677, ki so se polastili celo mesta Villa Rica, je razsodnejšim članom v Consejo de Indias dal povod, da se je s Cédulo 25. jul. 1679 dovolilo definitivno oboroževanje redukcij. To prvotno defenzivno oboroženje redukcij pa je španski imperializem kmalu spremenil in redukcijam oktroiral obliгатno vojaško službovanje in kompaktno vojaško organizacijo, kateri je v vsaki redukciji načeloval capitán de la reducción.

4. Ekonomska organizacija redukcij

a) **Lastninski in agrarni režim.** — V redukcijah, ki so bile povsem agrarne ga značaja, so jezuiti uveljavili dvojen lastninski režim: privatno-lastninski abambaé in kolektivistični tupambaé.³³ Abambaé je bil določen kompleks posestva, kjer se je vsakemu glavarju — kateri je bilo v vsaki redukciji 20 ali še več — odkazal določen del zemlje za njihove podložnike. Vsak Guaranijec je mogel obdelovati poljubno velik kos zemlje, da bi pridelal dovolj za svojo družino. Ta sistem pa se v praksi ni obnesel, ker pretežna večina ni hotela delati ali pa je delala tako malo, da so pridelki zadostovali le za nekaj mesecev. Alcaldí so na polju stalno nadzorovali Guaranijce in jih pri delu priganjali z bičem — a vse to ni pomagalo dosti. Zato je moral doctrinero sam nadzirati vse poljsko delo in še potem je bil rezultat vedno negativen. Agrarni produkti so se morali vsi shraniti v redukcijskem skladišču, ker je bil ves konsum pod strogo kontrolo. — Kar se tiče dolžnosti dela, ni bilo med Guaranijci nobene izjeme. »Vsi so poljedelci od corregidorja in prvega caciquea do najmanjšega Indijanca, in že na dan, ko se poroči, mu odkažejo zemljo za setev.«³⁴

³¹ Cédula Karla I. 19. jul. 1536 in Filipa IV. 6. apr. 1633; obe odredbi sta bili sprejeti tudi v ind. zakonik (ley 21 in 25, tít. 5, l. 6). Karol II. pa je 29. jun. 1693 (ley 29, tít. 5, l. 6) dovolil fakultativno plačevanje v srebru.

³² Cédula 7. apr. 1643.

³³ Abambaé (iz guar. aba, indijanski, in mbaé, lastnina) je bila privatna posest Guaranijcev; tupambaé (iz Tupa, Bog, in mbaé) je bila božja zemlja, kolektivna last vse redukcije.

³⁴ José Cardiel; Declaración de la verdad, § 101.

Že izpočetka redukcij so jezuiti morali vpeljati suplementaren lastninski režim *tupambaé*, to je kolektivno posest vse redukcije, ki je *de facto* bila povsod temelj vsake redukcije; namen je bil: vzdrževanje cerkve, duhovnikov, občinskih sirot in kritje režijskih redukcijskih stroškov. Za *tupambaé* se je določil najlajpši in najrodovitnejši kompleks posestva in vedno tako obsežen, da so produkti zadostovali tudi za vzdrževanje onih Guaranijcev, ki bi bili tekom leta v potrebi. Obdelovali so kolektivno posest najbolj marljivi Guaranijci, ki so bili za to plačani iz skupnega premoženja redukcije; pozneje pa so *tupambaé* morali obdelovati vsi Guaranijci vsak ponedeljek in vsako soboto, razen rokodelcev, ki so obdelovali izključno le *abambaé*.

K *tupambaé* je poleg najvažnejšega agrarnega dela spadala živinoreja, ki se *ko abambaé* nikjer ni obnesla. Ko so Pavlisti razrušili prvotne redukcije v Guayrá, Tape in Itatín, je tam obstalo še mnogo živine, ki se je v prosti naravi tekom desetletij zelo namnožila. Zlasti med južnimi redukcijami in morjem so bili ogromni rezervati (*estancias*) take napol divje živine; največji rezervat je bil v sedanjem Urugvayu, tako zvana *Vaquería del mar*, ki je bila kraljeva last. V ta rezervat so Guaranijci po 1641 hodili po živino, kar so jo rabili za konsum in mleko. Neracionalna eksploatacija živine v rezervatu *Vaquería del mar* pa je po 1700 redukcije prisilila, da so začele z racionalno živinorejo. Nekako 70 milj proti vzhodu od najvzhodnejših redukcij so na velike pašnike v premeru 3—5 milj prignali iz *Vaquerije del mar* 80.000 glav živine, ki bi se v osmih letih razmnožila na 400 do 500 tisoč glav. To je bil rezervat *Vaquería de los Pinares*, današnji braz. *Campos de Vacaria*. Toda že par let na to so vpadli na ozemlje Portugalci in rezervat uničili. Okoli 1730 so uredili nov rezervat *Yapeyú* — ca. 10 kvadr. milj — ob reki Urugvay, južno od istoimenske redukcije, kamor so prignali 40.000 glav živine, ki se je v osmih letih razmnožila na 200.000 glav. Uredili so še rezervate *La Cruz*, *Santo Tomé*, *Santo Angel*, *Concepción*, *San Nicolás*, *San Borja*, *San Luis*, *San Juan*, *San Lorenzo* in *San Miguel*. V te rezervate so Guaranijci iz vseh redukcij hodili po živino, kjer so na občinske stroške kupovali kos živine po pol pesa.

Izmed agrarnih produktov so v redukcijah bili najvažnejši: krompir, koruza (*guar. abati*, *Zea mais*) in *mandioca* (*Iatropha manihot*). Tudi za koruzo in *mandioko* so morali urediti kolektivne plantaže za redukcijski konsum.

Posebno mesto v agrarni produkciji redukcij pa je zavzemal *paraguayski čaj* (*yerba del Paraguay*, *yerba mate*, *Ilex paraquariensis* DC). Raste na 10—12 m visokem drevesu med 25° in 30° j. š., predvsem ob Urugvayu in *Paraná*. Ima skoro iste lastnosti ko čaj; v redukcijah je služil za splošno zdravilo: s soljo proti diareji, splošno tonično sredstvo itd. Kvalitativna analiza dr. Dominga *Parodija* je 1859 dognala, da vsebuje: teino, tanin in precej veget. albumina.³⁵ Zato so *paraguayski čaj* že v španski kolonialni dobi visoko cenili po vsej Južni Ameriki. Redukcije so še prav posebno morale skrbeti za obilno produkcijo čaja, ker je bil to skoro edini produkt, s katerim so mogle plačevati davke. Do 1742 se je samo petim redukcijam posrečilo, da so ga mogle gojiti na domačih plantažah, ker je bila presaditev in tudi seme tako delikatno, da se prvim kolonistom plantaže sploh niso posrečile in tudi jezuitom, šele po večdesetletnih praktičnih poskusih; vse druge redukcije pa so ga morale iskati visoko gori ob Urugvayu in *Paraná* v pragozdih — do 100 milj daleč od redukcij, kamor so mogli samo s čolni. Trgatev je vedno zahtevala tri do štiri mesece, potovanje poldrug mesec. Šele proti koncu jezujske redukcijske dobe so vse redukcije imele urejene plantaže, s čimer je bila produkcija zelo olajšana.

Težkoče pri racionalni agrarni ureditvi redukcijskih posestev so bile velikianske. Polje za tako številne prebivalce v vsaki redukciji je bilo zelo raz-

³⁵ Dom. *Parodí*: *Notas sobre alg. plantas usuales del Paraguay*, *Corrientes y de Misiones*, art. *Caa-mí*, 33.

sežno; zato so prebivalci v onih mesecih, ko je bilo poljsko delo, bivali v poljskih kočah izven redukcij in z njimi tudi kak jezuit; isto je bilo s produkcijo čaja, ki je bila v mesecih, ko je poljsko delo počivalo. Delne uspehe so jezuiti dosegli z vredno kontrolo na abambaé; živinoreja, produkcija čaja, koruze in mandioka pa se je obnesla le v kolektivistični ureditvi, in sicer zelo sijajno; tupambaé je pri manj intenzivnem delu rodila neprimerno lepše uspehe ko abambaé in je bila ekonomski temelj redukcij.

b) **Industrijski režim.** — Ker so redukcije ležale daleč od civiliziranega sveta, zato so jezuiti zaeno z rešitvijo agrarnega vprašanja morali rešiti tudi industrijsko vprašanje. V prvi vrsti so uredili velike delavnice: mizarske, čevljarke, krojaške itd., kjer so se mladi Guaranijci naučili raznih rokodelstev. Vsaki delavnic je načeloval kak spreten Guaranijec ko alcalde delavnice.

Posebno pozornost so v redukcijah morali obračati tekstilni industriji, kjer je bila potreba relativno največja. Blago ni služilo samo za domačo rabo, temveč tudi kot izmenjevalno sredstvo (denar) z drugimi redukcijami in z zunanjim svetom. Poskusili so gojiti lan (lino), ki se pa ni obnesel; z dobrim uspehom pa so gojili bombaž (algodón). Vsak Guaranijec je na abambaé moral gojiti bombaž, ga spresti in prejo potom mayordoma izročiti tkalcem; poskusili so tudi s tem, da so Guaranijci sami vse delali po svojih družinah.

Po večletnih slabih uspehih so se jezuiti odločili, da so tudi za gojitev bombaža vpeljali kolektivistični režim tupambaé. Na tupambaé so uredili velike plantaže, na katerih so morali pomagati vsi: moški pri težjih delih, otroci pri lahkkih, ženske pri preji, rokodelci pri tkanju platna.

c) **Trgovina.** — Redukcije same niso mogle doma producirati vseh produktov in so morale manjkajoče blago nabaviti potom trgovine z zunanjim svetom: potrebovale so zlasti: železo, smodnik, sol, barve, cerkvene paramente itd. Te predmete so produkcije kupovale s svojimi produkti, ker denarja ni bilo v cirkulaciji v redukcijah in tudi ne v tedanjem Paragvayu. Mesto srebrnega ali zlatega denarja so v vsej paragvayski provinci rabili kot kupovalna in izmenjalna sredstva: paragvayski čaj, tobak, med, koruzo in platno. Izmenjalna enota teh produktov v Paragvayu je bil konvencionalni peso hueco: po Alfarnovi odredbi³³ je bil vreden $\frac{3}{4}$ srebrnega pesa, pozneje je padel celo na $\frac{1}{4}$, povprečno pa je v redukcijski dobi veljal $\frac{1}{2}$. Produkti so imeli to-le vrednost: arroba (11.5 kg) čaja dva pesa hueca, arroba tobaka štiri pese huece, fanega (55.501 l) koruze en peso hueco, vara (83.59 cm) platna en peso hueco. V obmejnih provincah Tucumán in Buenos Aires pa je bila srebrna valuta in so se produkti iz paragvayske province kupovali po tržnih cenah. Redukcije pa so poleg teh produktov izvažale tudi usnje, umetne mizarske izdelke itd. Tržišče, kamor so produkcije izvažale svoje produkte in jih zamenjavale v drugo blago in v srebro za davek, je bilo ali Santa Fe ali Buenos Aires. Redukcije so v obeh pristaniščih imel jezuitskega prokuratorja, kateremu so izročili trgovsko ekspedicijo spremljajoči Guaranijci seznam produktov in produkte, ki so jih prodali in jim preskrbeli zahtevane predmete. Posredovanje prokuratorja je bilo potrebno, ker bi sicer brezvestni španski trgovci zlorabljali v trgovskih poslih nevešče Guaranijce.

Vrhtega so v redukcije, ki so bile najbližje mesta Asunción oz. vodne prometne poti — to so bile redukcije: San Ignacio Guazú, Santa María de Fe, Santiago, Santa Rosa, San Cosme in Encarnación ob Paraná ter San Carlós in Itapúa ob Uruguayu — prihajali trgovci in izmenjavali blago za redukcijske produkte. Trgovci so smeli bivati samo v hospicu (guar. tambo), kamor so prihajali mayordomo in Guaranijci, ki so hoteli kaj izmenjati. Kupčije so bile veljavne samo tedaj, če je interveniral doctrinero, ki je bil pravno redukcijski prokurator. Vendar pa je ta trgovina zelo kvarno vplivala na redukcije.

³³ Ordenanzas de Alfaro 28, z dne 11. okt. 1611 in ley 7, tit. 24, l. 7.

Pregled.

POLITIKA IN KULTURA

ETIČNI MOMENTI V SVETOVNI POLITIKI ANGLOSAŠKIH DRŽAV.

10. novembra.

I.

Anglija se odlikuje po tem, da ume velika idealna gibanja izvrstno uporabiti v svoje politične svrhe. Teža pa nikakor ni razumeti tako, kakor da bi bili verski, etični, socialni pokreti Angležu zgolj namen v izključno kramarske svrhe, kakor ponavadi napačno mislimo. Angležu so človečanska duhovna gibanja sama po sebi in sama zavoljo sebe dragocena, on jih odkritosrčno zasleduje in skuša uresničiti, le da pri njem v nasprotju z Rusom praktični, materialni moment pri tem ne stopa v ozadje, ampak se zna z idealnim tako okoristiti, da vsako uresničenje kakšnega človečanskega smotra obenem pospešuje nacionalno moč Anglije in narobe. V deželi »kramarstva« so doma največji duhovni pokreti: puritanstvo, metodizem, abolicionizem (boj za odpravo suženjstva in prostitucije), prohibicionizem (protialkoholna borba), emancipacija žene, odrešilna armada, bojskautstvo, gibanje za združenje cerkva etc.; tudi socialni delavski pokret se je davno pred Marksom začel v najidealnejši antimaterialistični obliki v Angliji (Owen, Carlyle), največji človečanski pisatelj poleg Dostojevskega, Dickens, je Anglež. V političnem oziru je Anglija bila tista dežela, iz katere so pohajale inicijative za zaščito malih narodov, dasi je sama tlačila Irce in Indce. In vendar nihče ne dela za vzpostavitev indske nacionalne kulture toliko kolikor Anglija, ki je ravno po svojih najboljših političnih in pisateljskih budila spečo zavest in skrite sile sebi podložnih narodov. Čudovit narod, v katerem idealni cilji služijo realnim, realni idealnim! O tem piše N e m e c Dibelius (England, 2 zvezka, 1922): »Die englische Politik ist niemals von dem Wahn eines materialistischen Zeitalters angekränkelt gewesen, als seien politische Ereignisse nur Kämpfe um Futterplatz und Futtermenge. Sie hat es vielmehr mit unnaahmlicher Geschicklichkeit verstanden, auch die geistigen Bewegungen der Menschheit als gewaltige Kräfte zu bewerten und sie in das politische Spiel mit einzustellen... Englands nationale Politik hat immer auch gleichzeitig einen gewissen internationalen Einschlag. England ist der einzige Staat der Welt, der, indem er für sich sorgt, gleichzeitig auch den andern Völkern etwas zu geben hat, der einzige, bei dem der Patriotismus nicht eine Abwehr- oder Kampfesstellung gegenüber der ganzen übr-

gen Welt bedeutet, der einzige Staat, der stets einen Teil gerade der vorwärtsstrebenden, tüchtigen, idealistischen Elemente jeder Nation zur Mitarbeit auffordert... Das Wesentliche bleibt, daß England bisher als einzige Großmacht mit einem nationalen Programm auf den Plan getreten ist, das englisch-egoistisch ist durch und durch, aber dafür auch der Welt etwas verspricht, was auch sie heiß ersehnt, Ordnung, Fortschritt, ewigen Frieden.« — Da so imeli Nemci ali Francozi ameriški, kanadski, indski, egiptovski ali irski problem, bi bili ta gibanja ali popolnoma ugonobili ali pa na njih sami propadli, Anglija jih je rešila končno povoljno tako za prizadete kakor zase. Kakor so Irce in Buri v Angležih imeli največje nasprotnike, tako so imeli v njih tudi svoje največje zagovornike, ki so časih dali tlačenim narodom podneta za politično emancipacijo, katere ti sami iz sebe niso bili sposobni; in prav tisti državniki in stranke, ki so jih zatirali, so potem praktično udeležili zahteve idealnih borcev za osvobodjenje. Isto se opaža v notranjem političnem življenju Anglije same, kjer so večkrat konservativci izvajali demokratične reforme tako iz razlogov pametne in preračunajoče previdnosti kakor iz globokih notranjih idealnih pobud. Nemci, pa tudi Slovani, tega niso bili nikoli zmožni; če so koga zatirali, so ga do konca ali pa so se s tem sami upropastili. Vsi revolucionarji so v Angliji našli zavetja: socialisti, nihilisti, anarhisti, boljševiki. (Iz Anglije, ki je nekaj let mobilizirala vse sile proti sovjetski Rusiji, je prišel prvi glas po njenem priznanju, ne da bi se niti angleška delavska stranka s tem kaj identificirala z boljševištvom.) Tudi evropski liberalni ustavni pokreti so se tam ali začeli ali tam našli podporo; pravtako nacionalni. Podpora anglosaksonskega javnega mnenja je bila obenem tudi poročstvo za uspeh vsakega gibanja, ki je temeljilo na celo človeštvo zadevajočih idealnih podlagah. Da je Radič odšel v Anglijo, ni nobena napaka, narobe je velik plus (za Hrvate; stranka je postransko); napaka je le ta, da se doma omejuje na abstinenčno politiko, katero mu ravno Angleži odsvetujejo. — Da se vrnemo k predmetu: Nemec ali Slovan večalimenj trpita na tem, da ne najdeta soglasja med idealnimi, altruističnimi občečlovečanskimi težnjami in svojimi realnimi, egoističnimi, nacionalnimi potrebami. Ali se vržejo v en ekstrem ali v drugi; zasledujejo mistične verske, etične, socialne ideale brez upoštevanja faktorjev moči, gospodarskega prospeha, nacionalnega blaga (ruski inteligent), ali pa se udajo brutalni osvajalni šovinistični in antihumanni politiki (Viljemova Nemčija, povojna Francija). V angleškem narodu pa vlada lepo ravnovesje teh sil.

II.

Po veliki svetovni vojski, v katero sta se Anglija in Severna Amerika zapletli pod dvojnimi vidikom, realnim in idealnim, da se uniči najnevarnejši konkurent Anglije na svetovnem gospodarskem polju, obenem pa v prid celemu človeštvu stre pruski militarizem kot sovražnik malih narodov, njihove samoodložitve, humanitete in mirnega napredka človečanstva — je Francija stopila na mesto Nemčije in si z vso odločnostjo, doslednostjo ter brezobzirno vztrajnostjo priborila nadvlado na kontinentu. Zelo razumljivo je, da je francoska javnost osorčena nad trdovratnim odporom, ki ga kaže Anglija zdaj napram politiki Francije v Evropi. Francozi poudarjajo, da so v svetovni vojni oni doprinesli največje žrtve, zlasti na ljudskem materialu, da zanje niso niti oddaleč poplačani in da zlasti niso zavarovani proti nevarnosti nemške revanše, in da bi jim ravno Angleži ne smeli šteti v zlo njihove reparacijske politike, ko so vendar ravno Angleži od vojne največ koristi imeli. Zelo spretno kažejo na egoistične razloge angleškega moralnega osorčenja nad protinemško politiko Francije. (George Hersent v »Revue de France« od novembra). Toda Francozi pozabljajo na drugi moment angleškega odpora proti njihovi politiki: na idealni, ki vodi celokupno anglosaksonsko raso, ne da bi Angleži in Amerikanci pozabili pri tem na svoje realne interese, zlasti ne na — odplačilo velike vsote, ki jim jo je Francija dolžna za vojno...

Anglija je dežela mirnega in počasnega razvoja. Do začetka 19. stoletja je bila dežela fevdalnega veleposestniškega plemstva, do konca 19. stoletja dežela svobodnotrговinskega velepridobitnega meščanstva, od zadnjih desetletij pa se razvija v njej počasi do vedno večje moči tudi delavska stranka. Toda — in to je za Anglijo značilno — kakor ni plemstvo v industrijalni dobi izgubilo svojega vpliva, tako nova socialistična teženja ne podirajo velekapitalizma, ampak streme za pametno izravnavo starega z novim, kakor je to vedno bilo v Angliji. Angleški laburist je popolnoma tradicionalen državljani, z močnim verskim ozadjem; cilj mu je nekaka delodajavsko-delodajalska skupnost po vzoru srednjeveške gilde. Tudi njegov ideal o svetovnem miru, občestvu vseh narodov in »plemenitejšem ustroju družabnih odnosov človeštva« («a nobler order of human relationships», pravi n. pr. znani Garvin v konservativnem »Observeru«, 28. okt. t. l.) se čisto lepo sklada s tozadevnimi zgodovinskimi ideali puritanskega kapitalističnega meščanstva, ki jih je le-to vedno zasledovalo skupaj s prav egoističnimi in ozkosrčnimi. Vendar je zgodov. razvoj prinesel s seboj, da se je pogled bivših napol nabožnih napol svetohlinskih in neusmiljenih špisarjev pod Cromwellom danes neizmerno razširil. Iz države, ki svoje kolonije izsesava, je postala zaveza svobodnih

narodov, ki pritegujejo v svoj krog vedno bolj tudi Ameriko, in so prešiniteni ideje svojega svetovnega poslanstva. V tej zavesti so pomešani stari elementi koriščanja drugih obožatenja in nadvlade z elementi visokega, a vseskozi praktičnega idealizma: pomirjenja in povzdige človeštva, zdinjenja narodov in tistega »kraljestva božjega na zemlji«, o katerem trezni angleški puritanec sanja prav tako kakor so sanjali ruski misleci, le da neprimerno bolj praktično, smotreno in uspešno. (Glej omenjenega nemškega pisatelja.) Ta moment jeira danes vzporedno z drugim, čisto nacionalno-egoističnim, svojo vlogo v angleški svetovni politiki in Francija da na svojo veliko škodo prezira. Ta enotna moralna fronta anglosaksonskega plemena je faktor, ki bo v svojem času padel odločno na tehtnico in zaklical: stoji! Poincaréju prav tako kakor da je svojčas Ludoviku XIV. in Napoleonu. Visoka ideja in realna moč, modro upoštevanje lastnih koristi in idealnih npravnstvenih poretov v sodobnem razvoju človeštva, to dá skupaj silo, ki ji je zaotovljena zmaša.

Da se vrnemo h konkretnim dejstvom sedanosti. — moralno tvorijo danes vsi angleško govoreči narodi enotno fronto proti francoski politiki v Evropi, dasi državniki sami temu toku sledijo zelo počasi. Toda to je v Angliji odnekadaj tako: počasi in previdno; končno so angleški politiki dozdej vedno ubrali pot, ki jo zahtevalo idealne smernice bodočnosti, ne da bi pri tem zamenarili partikularnih koristi svoje nacije. Predsednik južnoameriske unije, general Smuts, je 25. oktobra na nekem banketu v Londonu dejal, da »smo po vojni pozabili na svoje obljube narodom, na svoje obljube Bogu, na svoje svete obzave napram mrtvim. Vilna, Ruhr, Krf so sramotna znamenja našega moralnega propada. Brezčasčitni se zatirajo, nobene pravice se ne spoštujejo, brutalna sebičnost vlada. Toda prav ta dejstva so zbudila odpor, globoki viri npravnstvenosti se zopet odpirajo, proti armadam nasilja se zbira armada ne-tehtljivih moralizirnih sil, ki so vedno odločilne.« V zvezi s tem piše znani Garvin v »Observeru« 28. oktobra 1923, da je to, kar se godi danes v Evropi, »satanovo delo« (devil's work), da se je mesto vzvišenejšega mednarodnega reda vpostavila »etika džungle«, da je mesto »vladstva postave in pameti, pravičnosti in prizanašanja zavladalo brezumje masčevalnosti, strahu in roparstva«. Te na adresu Francije naslovljene besede najdejo seveda od strani francoske publicistike takojšnje odgovora: da se Anglija sama dá voditi od strahu pred nadvlado, ki bi jo rada imela sama in da v izbihi svojih sredstev tudi ona ni bila nikoli preveč tenkovestna... Toda ta odgovor, dasi nekaj zadene, ni popoln; ne upošteva namreč onega drugega momenta, ki smo ga v teh vrsticah predočili in ki se v angleški politiki ne uveljavlja nič menj

ne go realni moment in sicer v neki svojevrstni vzajemni zvezi z njim. Mi smo odnekaj globoko uverjeni, da zmagava v svetu angleška teza in da je posled na svet iz Londona in Washingtona pravilen, dasi prizadeva skrbti vsem onim državam, katere se nahajajo po neizogibni nujnosti v svojem lastnem eksistenčnem interesu danes pod političnim vodstvom Francije. Nemčija se lahko razdobi na kose (po vsej priliki se federalizira in to v svojo korist), koncept Francije se kljub temu ne uresniči, oziroma se v dogledni bodočnosti poruši. Le lojalni, popolni in na podlagi enakoveljavnosti sklenjeni sporazumi med Francijo in Nemčijo, brez psihologije zmagovalstva, more preprečiti razvoj, kakor ga predvidevajo oni, ki Francijo svare pred njeno doseženo politiko. Toda Francijo vodi Poincaré, vodi neka mešanica konservatizma in svobodomija, ki, napajajoč se ob katoliškem idealu svete orleanske deklice istočasno s kultom skeptičnega modrega Renana, idealno kulturno poslanstvo Francije oznanja in mu v svoji literaturi daje bleščečega in blagorodnega izraza, ga tudi odkrito misli, ga pa sama ne vrši, kakor da idealnim silam ne zaupa, kakor da so one v vsakdanjem življenju le bolj okrasek udobnega in sitega življenja z vsem preskrbljenega buržuja, nego realna gibalna sila. Kar Poincaré danes v Evropi uprizarja, je zapoznelo udeleževanje nacionalnih zahtev, ki jih je v času ponižanja Francije oznanjala izvestna s tenko plastjo verskega tradicionalizma preplekana šovinistična publicistika (Maurice Barrès in drugi), dočim oni, ki slutijo drugačno bodočnost človeštva — Romain Rolland, Barbusse, Anatole France — niso še prišli do veljave. Koliko je tega krivo glupo in sirovo vsenemštvo, ne spada semkaj. Mi hočemo reči samo to, da politika Francije ni v soglasju z onimi velikimi smernicami, po katerih bo izobraženo človeštvo bodoča desetletja krenilo na poti k vsaj delnemu uresničenju mirnega sožitja narodov. Kdor ne sliši žuborenja »nравstvenih virov, ki se zopet odpirajo.« kdor ne sluti tega napovedujočega se preobrata v miselnosti sveta, ta bo podlegel... Razdrobljajoč Nemčijo, slabi Francija ves kontinent, ker ohranja in krepi razrušilne sile, ki se pod njenim pritiskom zgoščajo do največje napetosti. Hladni računariji preko Kanala pa vedo, da delajo zanje »netehtljive moralne sile«, ki jih sami v sebi odkritosrčno in globoko doživljajo, obenem pa jih preračunano usmerjajo v svoj prid, pa tudi v prid vsej Evropi.

III.

Pri nas se vprašanje: ali z Anglijo ali s Francijo? v publicistiki večkrat diskutira. Odgovor nanj je odvisen od celotne miselnosti človeka. Povprečno velja, da, kdor je za centralizem, za državo ene gospodujoče nacije, za uveljavljenje narodnih sil v šovinističnem smislu, z vsem srcem brani fran-

cosko tezo; kdor je federalist in je, kakor se glasi radičevski terminus technicus, človečanski idealov navdahnjen, kdor vidi čez plot, ki ga je Versailles zgradil okoli srednje evropskih držav in narodov, se zavzema za angleško stališče. Med tema stališčema je pa nepremostljivo nasprotje. Praktično se seveda ta stvar zaenkrat toliko bolj odločujočega pomena, kolikor bolj imamo Slovenci vpliva na zunanjo politiko naše države. Vobče pa velja, da bi bilo v tem oziru trdne orientacije med nami zastoj iskati, da smo tu odvisni zgolj od afekta, se podrejujemo mnenju trenutno močnejšega in se mečemo iz ene skrajnosti v drugo. Odklanjamo širše kozmopolitično stališče iz strahu za ozko desko, na kateri čepimo, kakor da je ljubezen do lastnega naroda nujno v opreki z vesoljnimi pogledi. Kakor da resnica škoduje naši narodni eksistenci, se bojimo priznati, kar leži na dlani. Kakor da nas more ohraniti svobodne in neodvisne samo zunanja sila, smo nezaupljivi napram duhovnim pokretom, ki gredo za »razoroženjem duha« (disarmament of thought), kakor se danes imenuje prizadevanje, da se ponravstviyo naši nagoni in tako ustvari nujni predpogoj za mirno ureditev mednarodnih odnosov. Izgubili smo skoro popolnoma vero v odločilno preobrazevalno moč idealnih faktorjev v zgodovini, dasi se nanje sklicujemo, kadar se nad nami izvaja nasilje. Ta materialistični, človek bi dejal, kruhoborski in ozkosrčni pogled na stvari je svojski vsemu našemu praktičnemu življenju, povprečno vzeto. In vendar, prav taki majhni narodi kakor mi, rabijo tem večje in neizčrpne rezerve idealizma, sprejemljivosti za vse veliko, kar okoli njih dozoreva, stikov z vesoljnim svetom in sposobnosti okoristiti se z vsako mislijo, ki kje zažari. Vsled te sposobnosti se Čehoslovaki, ki imajo svojega Masaryka, lahko orientirajo v smer, ki se pripravlja v Evropi. Mi pa bržčas še dolgo ne bomo sami sebi črtali svojih potov.

Franc Terseglav.

SVETOVNA POLITIKA

POMEN NOVIH VOLITEV V ANGLIJI.

Kako je zgrajen britanski commonwealth?

»Zveza britanskih narodov«, tako je ime, ki ga je dal angl. parlament svojevrstni zvezi držav, katere se po svetovni vojni zbirajo vsako leto v Londonu na državno konferenco, priznavajoč angleškega kralja za svojega suverena. To so: južnoafriška unija, avstralski commonwealth, Kanada in od leta 1923 dalje tudi irska republika; Indija je zaenkrat zastopana na teh konferencah zgolj kot kolonija z omejeno samoupravo. Svojevrstnost te skupnosti obstoja v tem, da ni zvezana medseboj po nobeni ustavi, temveč zgolj po negativnem določilu, da je vsaka postava kakšne članice te zveze, ki

bi nasprotovala zakonom Anglije, zastopane v londonskem parlamentu, eo ipso neveljavna in da ne sme nobena postava južnoafriškega, avstralskega, kanadskega ali irskega parlamenta kršiti suverenitete angleškega kralja. Vse ostalo pa, kar je britanskemu commonwealthu skupno, je popolnoma nejuridičnega značaja, zavisi zgolj od svobodne skupne volje vseh zveznih članic, pomeni nepisani dogovor, sloneč izključno le na skupnosti ali jezika in pokoljenja ali skupne državniške zavesti in kulture ter gospodarskih interesov. Kadarkoli bi se ti interesi kržali, bi se zveza mirno in naravno razdružila ali pa si našla kakšno drugo obliko sožitja, k čemer po vsej priliki ta zveza tudi naravno teži: k prijateljski uniji druga od druge popolnoma nezavisnih anglosaksonskih držav, ki bi tesneje pritegnile k sebi tudi severoameriško Unijo, katera se je svojčas od Anglije s silo odcasila.

V teh takorekoč samo na danih življenjskih razmerah brez vsakršne utesnitve svobodne volje in opredelitve posameznih članic temelječih odnosih leži moč britanskega commonwealtha, kar je dokaz do viška razvite politične zrelosti anglosaškega plemena, ki se vlada brez juridično formulirane ustave in zakonikov in ki je takorekoč tembolj notranje medseboj spojeno, čim večja svoboda vlada med njegovimi sestavnimi deli. To je dolgotrajni sad neprestanih bojev za svobodo, ki so jih Anglosasi na britanskem otočju svojčas medseboj bojevali bodisi v plemenskem, cerkvenem ali stanovskem oziru, nadalje njihovega praktičnega čuta, tiste čudovite zmesi idealizma in realizma, ki ga Anglež predstavlja. Tu imamo brezprimerni pojav, da se svetovni imperij okrepilja vzporedno s čimvečjim samoosvobojenjem svojih delov, tako da bi celo popolna ločitev ne vedla do razpada, ampak do aliance nezavisnih držav angleško govorečih narodov, ki bi morebiti bila še solidnejša nego je dosedanja skupnost.

Dominijoni imajo vsak svoj parlament, svojo vlado, svojo vojsko. Oni sklepajo samolastno pogodbe s tujimi državami in Kanada si je brez boja zasužurala pravico pogajati se s severoameriško Unijo celo brez ratifikacije angleškega kralja. Oni nalagajo na angleške produkte zaščitno carino in so verzajsko pogodbo podpisali sami zase ter so člani Društva narodov kot samostojne države. Oni suvereno podeljujejo državljanstvo tujcem, ki s tem ne postanejo državljani Anglije, in lahko prepovedo vseljevanje iz Anglije v svoje dežele, oziroma ga kontingentirajo. Za kakšno vojsko Anglije s komurkoli zahtevajo dominijoni svojega soglasja, ne prevzemajoč odgovornosti za nobeno stvar, ki se ne sklene brez privolitve njihovih parlamentov. Na drugi strani pa dominijoni ne odklanjajo dobrot, ki izvirajo iz tega, da londonski kabinet v svoji zunanji politiki brani tudi njihove in-

terese na svojo lastno roko. Tudi smatrajo za po sebi umevno, če jim Anglija dovoli prednostno carino za njihove produkte, oziroma jo sploh odpravi, zapirajoč obenem svoj trg produktom iz ostalega sveta, da bi dominijoni brez konkurence obvladali angleški konsum in tako cene svojemu blagu zvišali. Z eno besedo: dominijoni žele biti deležni vseh ugodnosti, ki izvirajo iz skupne zunanje in gospodarske politike britanskega commonwealtha, se pa boje prevzeti nase več odgovornosti zanj kakor jo prenese njihova težnja za maksimumom neodvisnosti. Iz tega izvira problem, ki je bil na dnevnem redu letošnje državne konference oktobra meseca v Londonu: kako omogočiti skupno vodstvo zunanje politike? Ni se pa tudi topot ničesar sklenilo in se niso formulirale nobene obveznosti, prepuščajoč vse naravnemu razvoju.

Swobodna trgovina ali zaščitna carina?

Pač pa je državna konferenca načela gospodarski problem britanske svetovne države, ki je najvažnejši in zahteva konkretne rešitve. Gre namreč za to, ali naj Velika Britanija obdrži svoj sedanjí gospodarski sistem, ki je svobodnotrgovinski, ali pa naj popolnoma sprejme zaščitnocarinski sistem. Kakor znano, se politična borba med konservativci in liberalci v Angliji, v glavnem odnekdaj vrši okoli tega vprašanja. Konservativci v glavnem teže za zaščitnocarinskim sistemom, ki naj stvori iz vseh držav imperija gospodarsko enoto napram ostalemu svetu, materno deželo z dominijoni in kolonijami zveže potom medsebojne prednostne carine, dvigne produkcijske sile imperija ter tako tujo konkurencu kar najbolj mogoče izključi, kar daje temu sistemu imperialistični karakter v pogledu na ostali svet. Klasični zagovornik tega je bil Jožef Chamberlain, ki je bil od leta 1903 državni tajnik za kolonije in je predvsem imel pred očmi uničenje nemške konkurence. Liberalci so pa večalimanj pristaši svobodnotrgovinskega principa, ki hoče svobodnega dostopa vsem življenjskim produktom in sirovinam iz vsega sveta v Anglijo, da se more angleško prebivalstvo poceni prehranjati. Danes je za ta sistem brezpogojno vse malomeščanstvo in akademični srednji stan, ki kakor v ostali Evropi tudi tu najbolj trpi na dražinjí, dočim se težka industrija, visoka financa in veleposestvo nagibajo k carinskemu protekcionizmu, čeprav ne v polnem in čistem obsegu. Odločilnega pomena za te kroge je to, da hočejo angleško politiko čimbolj izolirati od ostale Evrope, Anglijo napraviti kolikor mogoče neodvisno od kontinenta in jo postaviti na lastne noge, tako da bo po možnosti sama vse svoje potrebščine pokrivala. Dominijoni, ki bi od tega imeli največ dobička, to politiko podpirajo, da dosežejo za svoje produkte prednostno carino, ki jo seveda dovolijo tudi Angliji, predvsem pa gredo za

tem, da bi Anglija v njihov prid odpravila svobodo uvoza mesa in žita iz ostalega sveta, kar bi pomenilo velik dvig uvoza kanadskega žita in zmrznjenega mesa iz Zelandije. Slednje pa gotovo ne bo šlo, četudi obdrže vlado konservativci, ker se podraženju teh najvažnejših živil upira masa bevalstva. Na vsak način pa hoče Baldwin postaviti carinski tarif na vse one tuje produkte, ki povzročajo v Angliji zastoj domače industrijske proizvodnje in s tem brezposelnost, dovoliti dominijonom prednostne tarife, da pomnoži njihov uvoz (volna, meso, kava, čaj, riž, žito, les), povzdigniti poljedelsko proizvodnjo v Angliji in sploh vse gospodarske resurse svetovnega imperija, »da se bo Anglija spričo gospodarske derute Evrope mogla zanesti sama nase.« Konservativci se hočejo na ta način predvsem zaščititi pred konkurenco francoske proizvodnje, ki je cenejša, in nadomestiti evropski odjemalski trg za svojo industrijo s svojimi lastnimi dominijoni, katerim že danes baje več prodajo nego Franciji in severnoameriški Uniji. Na drugi strani trdijo, da dominijoni v zadostni meri proizvajajo vse Angliji potrebne produkte.

Nove volitve.

a) Konservativci.

Ker je vprašanje preorientacije angleške gospodarske politike tako, da konservativna večina parlamenta po ustavnih pojmih Anglije nikakor ne more prevzeti za tak preobrat odgovornosti, je konservativna vlada parlament odgodila in razpisala nove volitve in sicer v tako kratkem roku, da se nova zbornica zbere že januarja 1. 1924. Vsled tega se je volivna borba že zdaj razvnela na celi črti. Volivno geslo konservativcev se na prvi pogled zdi zelo popularno, ker se skušajo približati tudi pojmovanju širokih mas in zadovoljiti njihove potrebe, kar je jako značilno za karakter angleških strank. Dasi je konservativna stranka v glavnem predstavica velepodjetništva in velikega posestva, je v nasprotju s kontinentalno plutokracijo-gibčna in uvidevna dovolj, da se ne boji izvestnih koncesij delovnim slojem in ne zapira oči pred dejstvom socialnega razvoja, kar je konservativna stranka sicer v zgodovini že večkrat pokazala. Sicer pa angleške stranke niso tako strogo razredne kakor naše, niti so zaprisežene na politično nepremakljive programe in nespremenljiva načela. Konservativci predočujejo zdaj volivcem veliko brezposelnost v Angliji, ki jo izvajajo iz reparacijske politike Francije na kontinentu. Ta politika ima za posledico devalvacijo franka, vsled česar izdelki francoske in belgijske predivne obrti pobijajo drago angleško blago celó na angleškem trgu samem. Zraven pa konservativci opozarjajo na čas, ko bo Nemčija po vzpostavitvi svoje plačilne zmožnosti, primorana vsled ogromnih reparacijskih zahtev Francije, postala po izvozu svojih produktov istotako nevarna

konkurent Anglije na svetovnem trgu. To gre seveda na rovaš francoske politike, ki ne upošteva interesov Britanije. Spričo tega ni težko razumljivo, da bo tudi marsikateri preprosti človek pritrdil konservativnemu »šlagerju«, da se mora odslej Anglija toliko manj ozirati na Evropo, čim manj se ta ozira nanjo, to je, da mora Anglija z visoko carino zapreti svoj ogromni trg proizvodom iz kontinenta. Ako pa hoče kdo lojalno upoštevati koristi Britanije, se mu dovolijo prednostni tarife. Na najnujnejše življenske potrebščine, kakor so meso, žito, mleko in maslo pa se carina ne postavi. Zaščitnicarinska politika pa — tako zagotavljajo konservativni gospodarski politiki — ni treba, da bi bila nujno zvezana s socialno reakcijo — nasprotno — vede do večje ingerence in kontrole države nad velepodjetji, kar je v interesu delavstva.

b) Liberalna parola.

Liberalna stranka v volivni borbi operira s tradicionalno vkoreninjenostjo svobodnotrgovinskega principa, ki da je življenskega pomena za deželo, katera se sama ne more zadostno preživljati in je navezana na svobodno trgovino s celim svetom, da more razpečati svoje industrijske izdelke. Tudi to je seveda volivno geslo, kojeja resničnost je le odvisna in ki ga more potrditi ali ovreči samo realno življenje. Pač pa bodo bolj vžgali politični argumenti Lloyd Georja, ki bo to kampanjo vodil. On poudarja, in ne brez podlage, da je sedanjemu neugodnemu gospodarskemu stanju Anglije kriva ravno politika konservativcev, ki so se napram Franciji držali pasivne politike, namesto da odločno posežejo v tok dogodkov na kontinentu in svrhu vzpostavitve evropskega gospodarstva, od katerega je odvisno tudi blagostanje Anglije. Geslu ob izolaciji Britanije bodo postavili nasproti geslo njenega najaktivnejšega poseganja v kontinentalne zadeve, dasi seveda tudi konservativci izolacijo razumejo zgolj relativno. Seveda tudi liberalci skušajo pridobiti zase glasove proletarcev, od katerih je uspeh v veliki meri odvisen.

c) Labour Party.

Vendar pa bo delavstvo šlo v tej volivni kampanji po ogromni večini svojo pot. Delavci dobro poznajo relativni pomen tak svobodnotrgovinskega kakor zaščitnicarinskega sistema. Ravno pod svobodnotrgovinskim režimom so se sile velepridobitnih krogov najbolj razmahnile v škodo delovnih stanov, ker se je svoboda izrabljala v neusmiljeno izkoriščanje slabših. Na drugi strani pa imperialistični zaščitnicarinski sistem vsebuje nevarnost, da se velepodjetništvo še bolj kartelizira, dobi v svoje roke vso državno moč in krene po zgledu Severno-ameriške Unije. Vsled tega bo volivna parola Labour Party vse drugačna: namreč 1. enkratno oddaja od velikega premoženja, da se izplačajo britanski dolgovi in znižajo

dvaki; 2. podržavljenje onih podjetij, ki praznujejo, da se proizvajajo ceneno blago v svrhu zmanjšanja draginje in 3. pritisk Anglije in Amerike na evropske države, da se izvede razoroženje in tako zmanjšajo izdatki ter vzpostavijo evropske finance. To je praktični program za sedanost, v ozadju pa stoji postopna socializacija veleindustrije sploh in kolektivno vodstvo veleobrtni po gildskem sistemu. Anglež ima kljub svojemu konservativizmu globok smisel za velikopoteznost takega socialnega programa in ne zapira oči pred tem, kar enkrat nujno mora priti, da se le razvoj vrši polagoma in da se s starim gospodarskim redom ne uničuje tudi to, kar je v njem dobrega. Labour Party pa nima samo izvrstnih gospodarskih teoretikov (Webbs), marveč tudi prvovrstnega političnega voditelja, Mac Donalda, ki ga smatrajo za predestiniranega premijera bodočega kabineta. To je pravi Anglež, ki tehta vse sile, predpostavlja teoriji praktično uresničljivost, ne da bi izgubil izpred oči končnega cilja, in je zmožen veleburžuazno družbo brez večjih pretresljajev približati družabnim idealom bodočnosti. V danem momentu pa leži njegova glavna moč v njegovem zunanje-političnem zamislu, ki sloni na etičnih podlagah, katere so vsakemu Angležu dragocene. To je: velika evropska skupnost narodov, nekaj commonwealth, ki bo zagotovil trajni mir, red in gospodarsko blagostanje.

Kdo bo zmagal, je čisto negotovo. Konservativni listi trdijo, da sta resna konkurenta v tej borbi samo konservativna in delavska stranka, ker imata jasen program in velike cilje, dočim da je liberalizem golo doktrinarstvo. Liberalci, ki imajo kakor povsod za seboj tisk po celi Evropi, se nadajo na svojo zmago, zlasti ker je facit zunanje politike konservativcev negativen. Zaščitna carina, trdijo, ne bo odpravila brezposelnosti, pač pa jo odpravi okrepitev gospodarstva evropskih držav, da postanejo zopet kupci Anglije. Vsled tega je treba zopet vzeti v roke krmilo kontinentalne politike, ne pa se pred Francijo korak za korakom umikati kakor to delajo konservativci, ki so si zaščitnocarinsko geslo samo izmislili, ker so v zadregi. Kar se tiče Labour Party, smo neke čitali zanimivo mnenje, da Mac Donald ne smatra še sedanjega trenutka za ugodnega, da prevzame njegova stranka vodstvo države. Naj pa zmagata katerakoli izmed treh angleških strank, Anglija bo v zunanji politiki šla svojjo samostojno pot, ki se vedno bolj oddaljuje od Poincaréjeve Francije. Njen konkretni cilj je očitno ta, ki ga je označil general Smuts: Sklicanje velike svetovne konference vseh držav sveta, da se rešijo vprašanja, ki so se po verzajski pogodbi še bolj zapletla. Ta cilj bo angleška politika zasledovala z vso trdovratnostjo, dasi mu bo šla nasproti počasni in previdno. Kajti naravnostni namen nobene angleške stranke ni, razdreti antanto s Francijo kot tako,

kar bi bilo preveč usodnega pomena, pač pa prisiliti jo, da smernice svoje dosedanje politike izpremeni in jih spravi v soglasje z angleškimi.

Jugoslavija in Anglija.

Male države, tudi Jugoslavija seveda, morajo s temi dejstvi, ki bodo črtala smer bodočemu razvoju v Evropi, resno računati. Naš mednarodni položaj sloni na temeljih, ustvarjenih po verzajskem miru, naš notranji položaj pa se razvija v odvisnosti od njih. Ni namreč nobenega dvoma, da ima srbski centralizem in militarizem svojo najjačjo oporo v Poincaréjevi politiki, ki danes ravna usodo na kontinentu. Ker pa ni mogoče misliti, da bi se ta politika ne revidirala, kakor hitro Anglija in Amerika sporazumno posežeta aktivno v kontinentalne razmere, bo tudi naša država primorana se temu dejstvu pametno prilagoditi. Oni, ki streme za ureditvijo Jugoslavije po avtonomističnem ali federalističnem načelu, se seveda čisto naravno nagibajo k oni usmeritvi evropske politike, katera jo hoče postaviti na nekoliko drugačne temelje nego so oni, na katerih danes počiva. Angleška javnost je v pogledu na našo državo čisto določno orientirana, pa vzemi v roko katerokoli angleško revijo ali katerikoli angleški dnevnik. Anglija smatra srbski centralizem in militarizem za največjo nevarnost evropskemu miru. Angleški državnik je odkrito dejal, da srbski centralizem nujno izzivlja separatistične tendence, tira naše sosede pod vpliv Italije in tvori stalno nevarnost za požar na Balkanu. Anglija, je dejal, je složna v tem, da nad Balkanom vsled razdiralne politike srbskega centralizma ne sme zavladati ne Turčija, ne Italija, ne Rusija, ne Francija, ne Nemčija. V interesu Anglije je Jugoslavija, urejena po federativnih principih, kjer ne bodo narodi niti drug drugemu podložni niti bodo težili za razcepitvijo, ki bi jih zopet privedla v naročje tujim silam, marveč bodo sodelovali v popolni državni in narodni ravnopravnosti. Zato nas ne sme presenečati, če se danes v angleškem tisku berejo taki stavki, kakor n. pr., da Anglija ni pomagala osvoboditi Jugoslavije zato, da zdaj srbski režim balkanizuje srednjo Evropo. Na naših vlastodržcih je, da se to mnenje o nas izpremeni. Anglija je na integriteti Jugoslavije in njenem razvoju ravnatoko interesirana kakor na preorientaciji njene dosedanje velestrbske politike. To preorientacijo nam narekajo tako etični razlogi resničnega pomirjenja sveta, gospodarske vzpostavitve Evrope in na pravici slonečega miru, kakor realni razlogi našega obstoja in razvoja. Ta preorientacija seveda zahteva zlasti od Srbov toliko samopozrtivnosti v prid države, da se odrečejo ugodnosti, katere jim nudi njihova sedanja politična in vojaška hegemonija v državi. Če bodo voditelji srbskega naroda zmožni tolike samopodpovedi, se nam bodočnosti ni treba bati.

26

Gospodarska zveza Ljubljana

Prodaja use potreščine
za delavca, kmeta in
uradnika

Kupuje use poljske pridelke
Izdeluje mesne in mlekar-
ske izdelke useh vrst

Prvo delausko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klo-
bukov, usakourstno špecerijsko blago; v zadružni kleti
na Kongresnem trgu šteu. 2 dobro vino po nizki ceni

Frnilne vloge članov obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna
na Kongresnem trgu šteu. 2 in use zadružne prodajalne

U Dašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruga

Najboljše in najtrpežnejše blago kupite pri
oblačilnici za Slovenijo, r. z. z o. z. v Ljubljani

Prodajalne na drobno
so v Stritarjevi ulici šteu. 5 in v hiši
„Gospodarske Zveze“ na Dunajski cesti

Glavno skladišče
je v Ljubljani v „Kresiji“, Lingarjeva
ulica šteu. 1, I. nadstropje

Podružnica v Somboru [Bačka], Aleksandrova ulica št. 11
Oglejte si njene zaloge! — Zadružno podjetje! — Svoji k svojim!

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopćo Znanlijsko banko d. d. v Zagrebu in njeno
podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

22
81
73
39
72
26

146.252.80 = 4 = 36.699.45